

UNIVERZITET U SARAJEVU
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ROMANISTIKU
KATEDRA ZA LATINSKI JEZIK I RIMSKU KNJIŽEVNOST

Irma Javorovac

RAZVOJ RIMSKE ELEGIJE

Završni magistarski rad

Sarajevo, 2021.

UNIVERZITET U SARAJEVU
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ROMANISTIKU
KATEDRA ZA LATINSKI JEZIK I RIMSKU KNJIŽEVNOST

Irma Javorovac

RAZVOJ RIMSKE ELEGIJE

Završni magistarski rad

Mentor: prof. dr. Drago Župarić

Sarajevo, 2021.

SAŽETAK

U ovom završnom radu bit će obrađena rimska elegija i njen razvoj u rimskoj književnosti. Elegija kao književna vrsta nastala je u Grčkoj i u grčkoj književnosti je predstavljala svaku pjesmu koja je napisana u elegijskom distihu, dakle dvostihu sastavljenom od heksametra i pentametra. Kao prvobitni sadržaj elegije navodi se tužaljka, međutim, starojonska književna elegija predstavljala je lirsku pjesmu kojom se pozivalo na ozbiljna djelovanja i razmišljanja. Prelaskom iz Grčke u Rim, ova književna vrsta dobiva novi sadržaj i postaje subjektivna ljubavna elegija koja u Grčkoj nema pravih uzora, ali od njih preuzima oblik. U ovom radu će se dati hronološki prikaz nastanka i razvoja rimske ljubavne elegije kroz pregled njenih najznačajnijih predstavnika i njihovog opusa. U središtu prvog dijela nalaze se porijeklo i definicija ove književne vrste. U drugom dijelu rada bit će predstavljeni najznačajniji rimski elegičari Gaj Valerije Katul, Gaj Kornelije Gal, Albije Tibul, Sekst Propercije i Publije Ovidije Nazon. U radu će se koristiti metoda analize, deskriptivna i komparativna metoda.

Ključne riječi: *rimska književnost, elegija, rimska ljubavna elegija, Katul, Kornelije Gal, Tibul, Propercije, Ovidije.*

UVOD

Elegija kao književna vrsta nastala je u Grčkoj, a poticaj za razvijanje ove književne vrste došao je iz Male Azije. Elegija, pored jamba, predstavlja najvažniju lirsku vrstu koja je stvorena u Joniji, a koja se izvodila uz pratnju frigijske frule. Da bi se što bolje razumjela sama riječ *elegija* te da bi se bolje razumjela njena uloga u grčkoj, a potom u rimskoj književnosti, potrebno je krenuti od samog korijena ove riječi. Prema antičkim svjedočenjima riječ *elegeion* prvi put je upotrijebljena kod Kritije u 5. stoljeću, gdje je služila za označavanje pentametra¹ koji sa heksametrom² tvori kratku strofu elegijskog distiha. Pored toga, riječ *elegos* se može naći i u Euripidovim *Trojankama* gdje ima značenje tužaljke ili pjesme tužaljke. Kod većine antičkih autora može se pronaći mišljenje da je izvorna funkcija elegije bila tuženje nad mrtvima te se iz tih razloga kao njen prvobitni sadržaj navodi tužaljka. Međutim, starojonska književna elegija nije imala isključivo žalostan karakter nego je predstavljala lirsku pjesmu u kojoj se potiče na ozbiljna djelovanja i razmišljanja, a tome nam svjedoče pjesme antičkih autora kao što su Arhiloh, Kalin iz Efeza, Tirtej, Simonid Amorginac i drugi. Prelaskom iz Grčke u Rim, elegija dobiva novi sadržaj i pretvara se u subjektivnu ljubavnu elegiju koja nema pravih uzora u grčkoj elegiji, ali od nje preuzima oblik. Prethodnik tvoraca rimske ljubavne elegije bio je Gaj Valerije Katul, predstavnik helenističke moderne koji je stvarao u periodu Cezarovog doba. Najpoznatiji predstavnici rimske ljubavne elegije su Gaj Kornelije Gal, Albije Tibul, Sekst Propercije i Publije Ovidije Nazon, koji stvaraju u periodu Augustovog doba.

Potaknuti sudbinama pomenutih rimskih elegičara i motivima njihovog stvaranja, odlučili smo da kroz obradu ove teme pružimo jasniju diskrepancu između grčke i rimske elegije, s posebnim fokusom na transformaciju i razvoj iste na rimskom teritoriju u vrijeme

---

¹Pentametar (lat. pentameter < grč. πεντάμετρον) ili peterac je stih sastavljen od pet stopa: – UU | – U U | – || – U U | – U. Ime ovog stiha nastalo je još u antičko doba, jer se tada uzimalo da svaka njegova polovina ima dva i po daktila, tako da čitav stih ima pet daktila. To je također daktilski heksametar osim što treći i šesti daktil nemaju teze.

²Heksametar (grč. ἑξάμετρον: šest metričkih jedinica) je stih sastavljen od šest stopa: –UU|–UU|–UU|–UU|–UU|–U. Šesta stopa ovog metra je uvijek nepotpuna jer joj nedostaje jedan slog (katalektički stih).

vladavine različitih vladara, a samim tim i različitih okolnosti po predstavnike rimske književnosti.

Rad je koncipiran tako da je podijeljen na više poglavlja. Prvi dio se odnosi na elegiju kao književnu vrstu u rimskoj književnosti u sklopu kojeg će se dati i kratak hronološki pregled grčkih uzora, a nakon toga ukratko prikazati razvojni put rimske subjektivne ljubavne elegije. U drugom dijelu rada će se dati detaljan hronološki pregled rimskih elegičara, počevši od Katula, prethodnika tvoraca ove književne vrste, zatim Kornelije Gal, Tibul, Propercije i Ovidije. U sklopu pregleda ovih rimskih elegičara predstaviti će se njihovi biografski podaci, korpus djela, njihove najpoznatije i najznačajnije elegije kao i okolnosti pod kojima su nastale. U sklopu tog pregleda moći će se uočiti osnovni motivi, sličnosti i razlike u stvaranju rimskih ljubavnih elegija.

Cilj ovog rada jeste dati detaljan hronološki prikaz nastanka i razvoja rimske elegije koja prelaskom iz Grčke u Rim postaje subjektivna ljubavna elegija i, samim tim, predstavlja izvornu rimsku tvorevinu. Cilj je prikazati njene najznačajnije predstavnike i njihov književni opus.

U radu će se koristiti metoda analize kojom će se analizirati već postojeći podaci o elegiji, kako bi se postigla jasnoća rada. Zatim, deskriptivna metoda kojom će se opisati rimske elegije, počevši od njenih korijena u grčkoj književnosti i oskudno očuvanih svjedočanstava pa sve do njenog prelaska u Rim gdje dobiva novi oblik. Osim toga, koristit će se i komparativna metoda kojom će se usporediti rimski elegičari i njihova djela.

1. ELEGIJA KAO KNJIŽEVNA VRSTA U RIMSKOJ KNJIŽEVNOSTI

Elegija je jedna od najvažnijih lirskih vrsta koje su nastale u Grčkoj, a javlja se krajem VIII i početkom VII stoljeća. U Maloj Aziji, odakle je nastanak elegije dobio poticaj, elegija je označavala tužnu pjesmu koju je pratio muzički instrument, frigijska frula. Međutim, u Joniji gdje je i nastala, elegija nije imala isključivo tužan karakter. To je bila *lirska pjesma poučna sadržaja, koja sadržava poticaje i pozive na važnu i ozbiljnu radnju, razmišljanja, aforizme i sl.*³ *Stare grčke elegije bile su vinske, gozbene i njima slične pjesme. Često je riječ o gozbama i pijankama po vojnim logorima pa se u elegijama hrabre borci i govori se o ratu u otadžbini.*⁴

Takvi primjeri mogu se naći počevši od jednog od najstarijih elegičara, Kalina iz Efeza, od kojeg je sačuvana samo jedna pjesma kojom on upućuje poziv na odbranu domovine, a takav poziv nalazi se i kod Tirteja, spartanskog pjesnika. Nešto drugačije je kod Arhiloha, najvećeg predstavnika starojonske lirike od kojeg nije ostala sačuvana nijedna cijela pjesma. Dok, s jedne strane, Tirtej tumači stavove *javnog mišljenja kolektiva spartanskih građana*,⁵ poezija Arhiloha, s druge strane, sastavljena je od njegovih ličnih doživljaja. Njemu je blizak i Semonid Amorginac, dok se kod Mimnerma nailazi na ljubavne pjesme te se zato smatra tvorcem erotske elegije. Solon, atenski zakonodavac, u svojim elegijama obuhvata *čitavo područje jonske elegijske tematike*.⁶ Među ovim predstavnicima elegije je i jedan od najinteresantnijih elegičara VI. stoljeća, Teognis iz Megare, u čijim se elegijama nalaze razne pouke, tradicionalni aforizmi o pobožnosti, poštovanju prema roditeljima, ali i veliki broj pjesama o aktualnim temama. Kao i kod većine grčkih književnih vrsta i kod elegije su grčki uzori vrlo malo poznati.

---

³I. M. TRONSKI, *Povijest antičke književnosti*. Matica Hrvatska, Zagreb, 1951., 92.

⁴Milan BUDIMIR, Miron FLAŠAR, *Pregled rimske književnosti – De auctoribus romanis*. Naučna knjiga, Beograd, 1978., 377.

⁵Idem, 95.

⁶Idem, 99.

Rimska književnost je svoj razvoj doživjela relativno kasno, no, u svakoj pojedinoj vrsti nesumnjivo je očigledan grčki utjecaj kojeg su se Rimljani teško mogli osloboditi. Dolaskom Livija Andronika⁷ u 3.st.pr.n.e. počinje prava književnost u Rimu. On na rimsku scenu donosi tragediju, zatim, zahvaljujući Neviju i Eniju, dolazi do razvoja rimskog epa, a Plaut i Terencije, u 2.st.pr.n.e., uvode komediju. Nakon toga, u Rimu se pojavljuju i historiografije, govornička djela, Lukrecijev filozofski ep te Rim sve do 1. st. pr. n. e. ne poznaje, odnosno ne posjeduje, svoju liriku. Nasuprot tome, u Grčkoj se epika i lirika javljaju relativno rano te se već za vrijeme Aleksandra Velikog zatvara prvi krug grčkog pjesništva a otvara drugi, pod nazivom helenistička ili aleksandrijska poezija. Upravo ta helenistička teorija 1. st. pr. n. e. utjecala je na neoterike i ostavila im svoje glavne principe.

Prelaskom iz Grčke u Rim, elegija dobiva novi sadržaj i pretvara se u subjektivnu ljubavnu elegiju koja nema pravih uzora u grčkoj elegiji, ali od nje preuzima oblik. Međutim, ipak je *rimska subjektivna elegija nastala uz neprestano ugledanje na grčke uzore, ali uzore mnoge i različite. To su grčka lirika i epigram, ep i epilij, idila i pastorala, nova komedija i tragedija u kojoj od Euripidova vremena ljubavne patnje igraju sve veću ulogu. U tim su književnim rodovima grčki pisci već majstorski obradili glavne teme potonje rimske ljubavne elegije: prvi zanos strasti, privlačnost i prevrtljivost dragane, strepnje i razočaranja ljubavnika, ljepote života na selu daleko od vreve i rata, bolest i smrt voljene djevojke.*⁸

Predstavnik helenističke moderne 1. st. pr. n. e. u Rimu bio je Katul te kao *prethodnik tvoraca rimske ljubavne legije ukazuje na veliki dug koji potonji rimski elegičari duguju helenističkom grčkom pjesništvu.*⁹

Katul je pripadao krugu neoterika koji su stvarali pjesnička djela u periodu Cezarovog doba, a u to vrijeme su dodiri sa helenističkim Istokom bili sve bliži, a pored toga važio je za sve češći uzor rimskoj kulturnoj eliti. Zahvaljujući Katulu nastaje posebna ljubavna lirika u Rimu *u kojoj se savršena helenistička tehnika združuje sa dubokim doživljajem i iskrenim osjećajem.*¹⁰ U tim pjesmama djevojka o kojoj se pjeva postaje gospodarica – *domina* te pjesnik biva potpuno u njenom vlasništvu. Grčka ljubavna pjesma bila je posvećena heteri i

⁷Livije Andronik, prevodilac Odiseje (*Lucius? Livius Andronicus*, rođen oko 280 – umro oko 204. st. e.), rob sa grčkim imenom porijeklom iz Tarenta već je u antičko doba smatran za najstarijeg rimskog književnika.

⁸Milan BUDIMIR, Miron FLAŠAR, *Pregled rimske književnosti – De auctoribus romanis*. 378.

⁹Idem, 378.

¹⁰Idem, 42.

robinji, socijalno inferiornoj ženi, a s druge strane u Rimu Katulovog vremena i bogatom mondenskom društvu koje ga karakteriše, žena uglednog porijekla se emancipovala i igrala veoma važnu ulogu u javnom životu i književnosti. *S razlogom se u ovoj emancipaciji i u novom, slobodnom razvoju erotike u Rimu vidi jedan od važnih uslova za stvaranje rimske ljubavne lirike. Istom krugu kao i Katul pripadao je i Kornelije Gal, tvorac rimske subjektivne elegije koja će naročito u Augustovo vrijeme imati mnoge predstavnike.*¹¹

Augustovo doba karakteristično je po njegovoj težnji za restauracijom svega što je originalno rimsko te je njegova zamisao imala značajne posljedice na rimsku književnost i na umjetnost općenito. Nesumnjivo se i rimska elegija stavljala u službu Augustove kulturne politike, koja je za cilj imala da rimska gospoda obnovi bogobojažljiv stav. U elegijama Augustovog doba, pored nove erotike, javlja se i novo osjećanje za prirodu i ljepote koje sa sobom nosi, a koje se javlja u većini idiličnih opisa seoskog italskog života koji se izjednačava sa slikom mitskog Zlatnog vijeka. Pored toga, javlja se još jedan novi osjećaj gdje se ljubavna patnja sjedinjuje sa sjetnom mišlju na smrt. Bijeg u idiličnu prirodu predstavljao je karakteristiku književnosti razvijene gradske civilizacije koja se javljala po velikim gradovima helenističkog Istoka i bez ideje restauracije. Međutim, aleksandrijsko pjesništvo nije ukazivalo na sklonost ka veličanju prošlosti i starinske primitivnosti kao što se to događalo u rimskom pjesništvu Augustovog vremena.

Rimska ljubavna elegija svoj nagli procvat zabilježila je na prijelazu sa republike na carstvo. Iako se nakon toga brzo ugasila, iza sebe je ostavila značajna djela četvorice uglednih pjesnika: Gala, Tibula, Propercija i Ovidija. Iako se u Rimu ova književna vrsta zadržala kraći vremenski period, neupitan je njen značaj prvenstveno iz dva razloga. Rimska ljubavna elegija predstavlja izvorno rimsku književnu vrstu, a osim toga smatra se jednim od najznačajnijih uzora evropske ljubavne lirike.

---

¹¹Idem, 42.

2. GAIUS VALERIUS CATULLUS

1.1. Biografija

Gaj Valerije Katul (*Gaius Valerius Catullus*) rođen je u Veroni, na području tadašnje Cisalpinske Galije. U *Kronikama*, koje je napisao Jeronim, navodi se da je Katul rođen 87. g. pr. n. e. te da je živio do 57. g. pr. n. e., dakle trideset godina. Međutim, iz Katulovih pjesama se može vidjeti podatak da je doživio i 55. godinu. S obzirom na to da se radi o prvoj polovici 1. st. pr. n. e., Katul je živio u jednom od najuzburkanijih perioda rimske povijesti, u ono vrijeme koje je neposredno prethodilo potpunom raspadu dotadašnjih republikanskih struktura i stvaranju nove organizacije Rimskog imperija.¹²

Za period u kojem je Katul živio karakteristični su mnogobrojni događaji od historijskog značaja kao što su Sulina diktatura, Katilinina zavjera, Ciceronov konzulat, prvi trijumvirat i, naposljetku, novi građanski ratovi u kojima nastaje Carstvo, međutim, Katul to nije doživio. Rim u Katulovo doba doživljava prijelomne trenutke kako na ekonomskoj tako i na političkoj sceni, no, to isto ne možemo reći za kulturnu scenu, naročito za književnost. Iako se ekonomska i politička situacija značajno mijenja, kultura biva u usponu, ne samo zato što se umjetnost u Rimu pojavila kao odraz grčkih utjecaja pa se shodno tome neprestano razvijala u sjeni grčke civilizacije, nego i zbog toga što su Rimljani mnogo više ulagali u ekonomski i politički razvoj te se u trenutku njihovog raspada, kultura kretala uzlaznom putanjom.¹³

Na sceni književnosti kao prvi rimski liričar nalazi se Katul. Odrastao je u uglednoj plemićkoj porodici gdje je i sam Julije Cezar odsjedao kada je posjećivao Veronu. U Rim se doselio oko 62. g. pr. n. e. gdje je ušao u skupinu neoterika¹⁴ (*poetae novi*),¹⁵ mladih i novih pjesnika koji su imali naročit program, različit od onog koji je karakterističan za starije pjesnike. U Rimu se najviše družio sa historičarom Kornelijom Nepotom kojem je posvetio

---

¹²Dubravko ŠKILJAN, *Carmina CATULLI. KATUL pjesme. Latina et Graeca*, Zagreb, 1996., 5.

¹³Idem, 5-7.

¹⁴Neoterici su pjesnički krug nastao u Rimu sredinom 1. st. pr. n. e. S programom podizanja rimske poezije na višu razinu i njezina približavanja grčkim uzorima. Kao sljedbenici aleksandrijske poetike ponajviše su pod utjecajem Kalimaha i pa svoja djela skladaju u kratkim formama. Od svih se neoterika sačuvalo jedino Katulovo djelo. (*Neoterici, Leksikon antičkih termina*, ur. Dubravko ŠKILJAN, Izdanja Antibarbaru, Latina et Graeca, Zagreb, 2003., 208.)

¹⁵Taj nadimak im je dao Ciceron koji je bio zagovornik tradicije. Osim toga, dodijelio im je naziv *cantores Euphorionis*, prema poetičaru Euforionu s Halkide.

svoje pjesme, ali najbliži Katulovi prijatelji bili su Likinije Kalv i Helvije Kina koji su također pripadali krugu neoterika.

2.1. Katulova lirika

2.1.1. Korpus Katulovih pjesama

Katul je napisao 116 pjesama (oko 2400 stihova) sabranih u jednoj knjizi naslovljenoj *Gai Valerri Catulli Veronensis Liber*, koja predstavlja njegovo jedino sačuvano djelo. Knjiga je podijeljena u tri dijela: *nugae* (1 - 60), *carmina docta* (61 - 68) i *epigrammata* (69 - 116).

Činjenica da zbirka obuhvata oko 2400 stihova vrlo je neobična za rimska shvatanja zbog toga što su knjige obično sadržavale oko 1000 stihova. Katulovo djelo nije neobično samo iz tog razloga, već i po tome što pjesme nisu poredane hronološki nego su kriterij uvjetovali i dali sami obimi i oblici pjesama. U prvom dijelu (1 – 60) nalaze se kraće pjesme različitog sadržaja a stihovi su u različitim lirskim metrima. Središnji dio (61 – 68) obuhvata veće pjesme među kojima se mogu pronaći i helenistički mali epovi, dok se u posljednjem dijelu knjige (69 – 116) nalaze epigrami u elegijskom distihu koji, ponekad, imaju i obim malih elegija. Smatra se da raspored pjesama koji je danas poznat nije izvorno Katulova zamisao, već da je to ideja njegovih nasljednika.

Stihovi prve pjesme ističu da je zbirka posvećena Korneliju Nepotu:

*Cui dono lepidum novum libellum
arida modo pumice expolitum?
Corneli, tibi: namque tu solebas
meas esse aliquid putare nugas.*¹⁶

*Kome da posvetim ljupku novu knjižicu
Nedavno dotjeranu suhim plavcem
Tebi, Kornelije: naime, ti si običavao
Misliti da moje trice nešto vrijede.*

Može se uočiti da Katul svoju knjigu naziva *lepidus, novus i expolitus* što, u stvari, može opisati i stil njegovih pjesama,¹⁷ a ono što nudi jeste autobiografija, i to više poetsko-emocionalna autobiografija, nego nabranje događaja iz života.¹⁸ Budući da se Katul smatra prvim rimskim liričarom, iznad svega zbog prikazivanja iskrenih osjećanja u pjesmama, tema

¹⁶GAIUS VALERIUS CATULLUS. *Gai Valerii Catulli Veronensis liber*. (Carmina I; 1-4) Dostupno na: <https://www.thelatinlibrary.com/catullus.shtml> (Pristupljeno: 08.05.2021.)

¹⁷Gian Biagio CONTE, *Letteratura Latina. Manuale storico dalle origini alla fine dell'impero romano*. Con la collaborazione di Barchesi, Narducci, Polara, Ranucci, Rosati, Firenze, 1987., 119.

¹⁸Dubravko ŠKILJAN, *Carmina CATULLI. KATUL pjesme*. 8.

koja zauzima najviše prostora jeste ljubav, a naročito ljubav prema Lezbiji. Osim toga, svoje mjesto u Katulovoj zbirci imaju i teme o mržnji, prijateljstvu, obračunima s neprijateljima, poneke slike iz prirode, rugalice i tračevi, anegdote i zgrade. U prvom, ali i u posljednjem dijelu knjige, među epigramima, mogu se najjasnije uočiti istinski izljevi osjećaja i izraziti lirski sadržaj.

Katul je svoje pjesme pisao polimetrima te je koristio desetak različitih metara i strofa. Većinu je preuzeo iz grčke metrike i prvi je prilagodio latinski jezik tim grčkim oblicima. Poigravao se i eksperimentisao ritmovima te ih povezivao sa sadržajem, usprkos strogo određenim metričkim pravilima. Najviše pjesama napisano je u *elegijskom distihu* (LXV – CXVI) i *falečkom jedanaestercu* (I – III, V – VII, IX, X, XII – XVI, XXI, XXIII, XXIV, XXVI – XXVIII, XXXII, XXXIII, XXXIV, XXXVI, XXXVIII, XL – XLIII, XLV – L, LIII – LVIIIa, III). Pored toga, Katul je upotrebljavao i *daktilski heksametar* (LXII, LXIV), *jampski* (IV, XXIX) i *arhiloški trimetar* (LII), *holijamb* (VIII, XXII, XXXI, XXXVII, XXXIX, XLIV, LIX, LX), *katalektički jampski tetrametar* (XXV), *sapfičku* (XI, LI) i *glikonejsku strofu* (XXXIV, LXI), *prijapski* (XVII, I, II) i *veći asklepijadski stih* (XXX) te *galijamb* (LXIII).¹⁹

Katulove su pjesme pisane za uski krug obrazovanih ljudi i recitovane su pred odabranom publikom koja nije davala pažnju samo intimnim piščevim osjećanjima izraženim kroz stih, nego je njihova pažnja bila usredotočena na to kako je pisac uspio i kroz najmanju pjesmicu obuhvatiti književni rod i sva njegova pravila.

S obzirom na to da je Katul stvarao prilikom samog procesa formiranja pjesničkog izraza, u njegovim se pjesmama može uočiti i utjecaj starijeg stanja i nagovještaj novog. Iz tog razloga se uočava frekventnost arhaizama kao što su infinitivi na *-ier* (*citarier*, *nitier*, *compararier*)²⁰ pa sve do oblika *lubet*, odabranog iz stilističkih razloga. Kako navodi Škiljan, Katul je u rimsku poeziju unio živost i jezičnu eleganciju te jezik pjesme približio govornom jeziku.²¹ Osim toga, neizbježno je istaći da se Katulove velike i male pjesme značajno razlikuju pa tako u malim pjesmama glavno mjesto zauzima govorni, gradski jezik – *sermo urbanus* čije su odlike vulgarni i familijarni izrazi kao što su umanjenice *flosculus*, *labella*,

---

¹⁹Idem, 18-19.

²⁰*ut lubentius, audiens/se citarier ad suum/munus...* Dostupno na: <https://www.thelatinlibrary.com/catullus.shtml> (LXI; 41-43). (Pristupljeno: 08.05.2021.)

²¹Dubravko ŠKILJAN, *Carmina CATULLI. KATUL pjesme*. 16.

molliculus, pallidulus tenelluslus,²² dok je za velike pjesme karakteristična učenost i uzvišenost stila, dakle *sermo doctus*.

Središnji dio zbirke (*carmina docta*) napisan je po uzoru na helenističke liričare, a to znači da pisac u ovom dijelu stavlja naglasak na formu i stil sadržaja te time pjesme dobivaju novi izražaj gdje je iskrenost zamijenjena učenošću a osjećaji razumom.²³ Među većim pjesmama središnjeg dijela nalazi se najstarija sačuvana rimska elegija i najstariji epilij (LXIV)²⁴, pjesničke vrste koje su Rimljanima, do Katula, bile sasvim nepoznate. Upravo ove dvije vrste ga prikazuju u jednom drugačijem svjetlu – kao učenog pjesnika (*poeta doctus*) koji iskrenost zamjenjuje učenošću a osjećaje razumom. Svoju učenost pokazuje sažetošću i bogatstvom izraza, ali i upotrebom hijazma kroz koji pokazuje svoju doktrinu te na osnovu čega i dobiva naziv *poeta doctus*.²⁵

Zbirka ljubavnih pjesama

Odi et amo (Mrzim i volim)

Katulove pjesme sa ljubavnom tematikom smještene su u prvom i posljednjem dijelu zbirke. Ono što je u najvećoj mjeri obilježilo njegovu poeziju jeste žena koju upoznaje u Rimu i od tog trenutka ona mijenja njegov život i poetsku misao. Ta žena javlja se pod pseudonimom Lezbija²⁶ te, zahvaljujući Katulu, ulazi ne samo u historiju književnosti nego i u ljubavne legende. O njoj se zna nekoliko podataka.

Naime, iza pseudonima Lezbija vjerojatno se krije Klodija,²⁷ sestra Publija Klodija Pulhera, Cezarovog pristalice i pučkog tribuna. Bila je žena Kvinta Metela Celera, konzula koji je otrovan 59. g. pr. n. e. u čije je ubistvo, kako pokazuju izvori, bila umiješana i sama Klodija. Kako navodi Škiljan, dokazi za identifikaciju Lezbije i Klodije mogu se naći i u samom Katulovom djelu pa tako u 79. pjesmi Lezbijin brat Lezbije je *lijep (pulcher)*, u 69. i 77. pjesmi spominje se jedan od njenih ljubavnika Ruf dok je stvarnoj Klodiji, kako se može

²²Gian Biagio CONTE, *Letteratura Latina. Manuale storico dalle origini alla fine dell'impero romano*. 121.

²³Dubravko ŠKILJAN, *Carmina CATULLI. KATUL pjesme*. 12-14.

²⁴*Svadba Peleja i Tetide*.

²⁵Hijazam (kasnolat. *chiasmus* < grč. *τιασμός*, prema grč. slovu X), stilska figura, podvrsta antiteze koja se gradi na suprotstavljanju dvaju izraza. Michael VON ALBRECHT, *A History of Roman Literature. From Livius Andronicus to Boethius*. Revised by Gareth Schmeling and by the author, E. J. Brill, Leiden, New York, Köln, 1997., 340–342.

²⁶U čast Sapfe, velike pjesnikinje s otoka Lezba.

²⁷To ime spominje Apulej u Apologiji.

vidjeti iz Ciceronovog govora *Pro Caelio*, jedan od intimnijih ljudi upravo Marko Celije Ruf. Ono što se saznaje iz Ciceronovog govora jeste da je Klodija *izvanredna ljepotica, možda najljepša žena Rima tog vremena, sklona intrigama, zlobi i zločinima, a iznad svega su joj dragi tjelesni užici i flert*.²⁸ Ovu ženu, desetak godina stariju od Katula i poznatu po raskalašenom životu, napravilo je rimsko društvo 1. st. pr. n. e. a sa njom i Katulovu ljubav i ljubavnu pjesmu koja se razlikovala od grčke.²⁹

Kao što se može uočiti iz brojnih primjera, u Katulovoj zbirci prevladava ljubavna tematika – ljubav prema Lezbiji. Pjesme posvećene ovoj tematici mogu se razvrstati na pjesme čiji su motivi *ljubavni zanos, ljubomora i razočarenje* i mogu se naći u raznim dijelovima zbirke s obzirom na to ne postoji hronološki red. Budući da je početak njihove ljubavi bio idiličan te da se pjesnik nalazio u ljubavnom zanosu, nastaje poznata rečenica: *Vivamus mea Lesbia, atque amemus...*³⁰ (*Živimo moja Lezbija, i volimo*).

Neophodno je istaći da se Katulova poezija zasniva na osnovnim postavkama neoteričkog pokreta, a to su *lepos, venustas i urbanitas*.³¹ Pri opisu ljubavnog zanosa Katul koristi izraze: *deliciae* (II), *amata, ioscosa* (VIII), *elegans, bella* (XLIII), *dulce ridens* (LI), *formosa, pulcherrima, venusta, sal* (LXXXVI). Koristeći ove i slične izraze, Katul opisuje voljenu Lezbiju u skladu sa elegancijom tadašnjeg društva u kojem su se, na prvom mjestu, vrednovali lijepi maniri, držanje i inteligencija koja je dolazila do izražaja kroz ljepotu govora i rječitost. Katul u opisivanju zaobilazi puko opisivanje ljepote i fizičkog izgleda te, nasuprot tome, ističe ženstvenost i dražesnost kao glavne osobine.³²

S druge strane, motiv ljubomore jasno je vidljiv u Katulovom obraćanju rivalima. Katul, istina, nije imao mnogo problema pri osvajanju voljene. Međutim, ona nije bila nedostižna i nekolicini drugih muškaraca što je u Katulovom srcu izazvalo ogromnu ljubomoru. Potaknut tim osjećanjem, u svojim epigramima se obraća rivalima Egnanciju

---

²⁸Dubravko ŠKILJAN, *Carmina CATULLI. KATUL pjesme*. 10.

²⁹Milan BUDIMIR, Miron FLAŠAR, *Pregled rimske književnosti – De auctoribus romanis*. 234

³⁰GAIUS VALERIUS CATULLUS. *Gai Valerii Catulli Veronensis liber*. (Carmina V; 1.). Dostupno na: <https://www.thelatinlibrary.com/catullus.shtml> (Pristupljeno: 08.05.2021.)

³¹Gian Biagio CONTE, *Letteratura Latina. Manuale storico dalle origini alla fine dell'impero romano*. 118.

³²Michael VON ALBRECHT, *A History of Roman Literature. From Livius Andronicus to Boethius*, E.J. Brill, Leiden, 1997., 338.

(XXXVII, XXXIX), Ravidu (XL), Rufu (LXXVII), Kvinciju (LXXXII) i Geliju (XCI). Osim toga, Lezbija je bila udata što se jasno uočava u pjesmi LXXXIII:

<i>Lesbia mi praesente viro mala plurima dicit:</i>	<i>Mnoge je ružne mi riječi pred mužem Lezbija rekla</i>
<i>haec illi fatuo maxima laetitia est.</i>	<i>Onoj budali je to najveća radost i slast.</i>
<i>mule, nihil sentis? si nostri oblita taceret,</i>	<i>Mazgove, ne shvaćaš ništa. Da ne misli na me, da šuti</i>
<i>sana esset: nunc quod gannit et obloquitur,</i>	<i>to bi bio znak da se izliječila već,</i>
<i>non solum meminit, sed, quae multo acrior est res,</i>	<i>ali kad praska, tad značim joj nešto, pa čak je i ljutim,</i>
<i>irata est. hoc est, uritur et loquitur.</i> ³³	<i>A to je ozbiljna stvar: ljubavni žari je plam.</i> ³⁴

Ovom pjesmom Katul ističe da su njegova ljubav i žar, ponekad, bili uzvraćeni. Usprkos njegovoj ogromnoj ljubavi koju je Lezbija, s vremena na vrijeme uzvratila i što je njihova veza trajala skoro četiri godine, za pjesnika je to bio odnos pun boli i katkad jedva podnošljiv.³⁵ Iz tog razloga, motiv ljubavnog razočarenja bio je neizbježan dio Katulovog stvaralaštva. Ovaj motiv najzastupljeniji je u epigramima u kojima se uočava da je, iako duboko razočaran, i dalje zaljubljen u Lezbiju osim što je uvidio njen stvarni karakter te ga više nije cijenio kao prije. Neki motivi koji ukazuju na stepen njegove povrijeđenosti su: *vilior, levior* (LXXII), *sanctam fidem violasse, ingrato amore* (LXXVI), *dispeream* (XCII) i naposljetku poznati izraz *odi et amo - mrzim i volim* (LXXXV). Ovaj izraz, kako navodi Škiljan, lapidarnom konciznošću za sva vremena postaje moto svake nesretne – i možda ne samo nesretne – ljubavi. Osim Lezbiji, Katul je pisao pjesme i drugim ženama: Ipsitili, Postumiji, Ameani, Rufi, Aufileni i Kvinciji. Međutim, nijedna od ovih žena nije ostavila tako dubok trag u Katulovom srcu kao što je to učinila Lezbija, odnosno Klodija.³⁶

³³(Carmina LXXXIII; 1-6) Dostupno na: <https://www.thelatinlibrary.com/catullus.shtml> (Pristupljeno: 08.05.2021.)

³⁴Dubravko ŠKILJAN, *Carmina CATULLI. KATUL pjesme*. 173.

³⁵Idem, 9.

³⁶Idem, 10-11.

Najstarija sačuvana rimska elegija

Najstarija sačuvana rimska elegija smještena je u središnjem dijelu Katulove zbirke pod brojem LXIV. Kao što je već spomenuto, radi se o *Svadbi Peleja i Tetide*, epiliju koji je ljubavne tematike kao i elegija. Prema grčkoj mitologiji, Pelej je sin eginskog kralja Eaka i Endeide, kralj u tesalskoj Ftiji te muž nereide Tetide sa kojom je dobio sina Ahileja. Zeus³⁷ koji se bio zaljubio u Tetidu, zbog proročanstva da će njihov sin nadvisiti oca, prepustio ju je smrtniku Peleju.³⁸ U *Svadbi Peleja i Tetide* Katul odstupa od elegijskog distiha, metričke forme koja je tipična za elegiju te piše u daktilskom heksametru. Iako odstupa od elegijskog distiha, to nije bilo mnogo neobično jer su neoterici vrlo često odstupali od uobičajene klasične metrike.

Izuzetno snažan utjecaj u krugu rimskih neoterika imao je Kalimahov mitološki i etiološki mali ep, epilij *Hekale*. Karakterističan je po tome što su sporedni i sitni detalji bili izgrađeni do samostalnih cjelina i razvijenih epizoda, dok je glavna tema tek usput obrađena. Tim primjerom se vodio i Katul pri stvaranju *Svadbe Peleja i Tetide* koja je karakterističan primjer helenističke kompozicione tehnike. Struktura ovog epilija nije karakteristična samo po stvaranju pojedinih epizoda do velikih i samostalnih cjelina, već i po tome što posjeduje simetričan raspored tih cjelina. Naime, radi se o kompoziciji u obliku prstenova te unutrašnja veza između pojedinih cjelina nije u jedinstvu teme. Inače, Katul je obradio dvije ljubavne priče, jednu o Peleju i Tetidi a drugu o Teseju i Arijadni te one čine simetričnu cjelinu.³⁹

Osim toga, Katulov epilij predstavlja prvu opsežniju i u potpunosti sačuvanu rimsku pjesničku ekfrazu⁴⁰ pa tako, na primjer, središnji dio epilija obuhvata oko dvije stotine stihova koji opisuju Tetidin svadbeni ležaj. U tom dijelu se uočava još jedan mit – mit o Tezeju i Arijadni.⁴¹ Ova dva mita povezana su upravo opisom svadbenog ležaja na kojem su izvezene

---

³⁷Grčki vrhovni bog, vladar Olimpa, bog neba i grmljavine. Pandan u rimskoj mitologiji je Jupiter.

³⁸*cui Iuppiter ipse,
ipse suos divum genitor concessit amores.*

³⁹Milan BUDIMIR, Miron FLAŠAR, *Pregled rimske književnosti – De auctoribus romanis*. 238.

⁴⁰*Ekfraz* ili opis umjetničkog predmeta standardna je sastavnica antičkih epova.

⁴¹*pulvinar vero divae geniale locatur
sedibus in mediis, Indo quod dente politum
tincta tegit roseo conchyli purpura fuco.
haec vestis priscis hominum variata figuris
heroum mira virtutes indicat arte.
namque fluentisono prospectans litore Diae,
Thesea cedentem celeri cum classe tuetur*

scene iz legende o Tezeju i Arijadni (47-226). Ovim mitovima Katul ukazuje na glavnu antitezu u epiliju. S jedne strane se nalazi Arijadna koju napušta Tezej, a s druge strane je svečana svadba Peleja i Tetide koji stupaju u skladan brak.⁴² *Moguće je i da povezujući Tetidu s Arijadnom autor zapravo uspoređuje staro i novo doba. Tetidina i Pelejeva bračna sreća predstavljala bi mitsko zlatno doba kada se cijenila rimska fides. To doba oprečno je pjesnikovu vremenu građanskih ratova na koje aludira Tezejevo vjerolomstvo. Da je na djelu usporedba starog i novog doba, svjedoče i stihovi koji neposredno prethode ekfrazi (38–42)*⁴³. *Prizivajući ljepotu i sklad zlatnog doba, Katul kao da crpi pjesničko nadahnuće iz Hesiodova epa.*⁴⁴

Inače, ukoliko uzmemo u obzir Katulov opus, prikaz okolnosti u kojima se našla Arijadna bi mogao ukazivati na njegovo vlastito iskustvo sa Lezbijom, ženom koja je obilježila njegov život i donijela velike ljubavne patnje s kojim se nije mogao izboriti.

---

*indomitos in corde gerens Ariadna furores,
necdum etiam sese quae visit visere credit,
utpote fallaci quae tum primum excita somno
desertam in sola miseram se cernat harena.*

⁴²*nulla domus tales umquam contexit amores,
nullus amor tali coniunxit foedere amantes,
qualis adest Thetidi, qualis concordia Peleo.*

⁴³*rura colit nemo, mollescunt colla iuvenis,
non humilis curvis purgatur vinea rastris,
non glebam prono convellit vomere taurus,
non falx attenuat frondatorum arboris umbram,
squalida desertis rubigo infertur aratris.*

⁴⁴Josip, PARAT, "Opisi umjetničkih predmeta u rimskoj epici." *Latina et Graeca*, vol. 2, br. 35, 2019, str. 5-40.
Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/226797> (Pristupljeno: 10.05.2021.)

3. GAIUS CORNELIUS GALLUS

3.1. Biografija

Gaj Kornelije Gaj (*Gaius Cornelius Gaius*) rođen je oko 69. g. pr. n. e. u Galiji (*Forum Julii*)⁴⁵ i živio je u Egiptu do 27. g. pr. n. e. kada i skončava njegov život. Bio je pjesnik, političar vrlo uglednih položaja u rimskoj upravi, ali i vrlo blizak prijatelj Augustu. Nakon što se dobro pokazao u ratu protiv Marka Antonija, August ga je postavio za guvernera Egipta. No, dok je obavljao dužnost guvernera Egipta nije se mnogo proslavio te, zamjerivši se Augustu, on ga je smijenio sa funkcije i poslao u izgnanstvo.

Jedan sačuvani natpis ističe njegovu razmetljivost gdje slavi svoja državnička djela i zasluge te bi to mogao biti jedan od razloga Augustove srdžbe. Zbog činjenice da je smijenjen sa dužnosti a samim tim i osramoćen u društvu, Kornelije Gal je izvršio samoubistvo, a August je izdao naredbu da se sva njegova djela unište. Iz tog razloga danas se zna jako malo podataka o ovom pjesniku i prvom rimskom guverneru Egipta.

3.2. Galova lirika

Kornelije Gal zaslužan je za razvoj ljubavne elegije u Rimu. Od njegovog stvaralaštva ostao je samo jedan nepotpuni red, iako su pojedini istraživači mišljenja da je pjesma *Kiris* (*Ciris*) upravo djelo Kornelija Gala. Ovaj pjesnik, prijatelj Katula i Vergilija, imao je značajno mjesto i u krugu neoterika te na taj način ukazuje na povezanost neoterika iz Katulovog vremena sa onima iz Augustovog. Ciceron ih je nazivao *pjevačima Euforionovim* (*cantores Euphorionis*)⁴⁶, želeći time naglasiti koji grčki autor je bio uzor ovim pjesnicima. No, Ciceron ne samo da je htio naglasiti grčkog uzora ove grupe neoterika, nego, po svemu sudeći, želio je

---

⁴⁵Gaj Kornelije Gal rođen je u gradu Fréjus (jugoistočna Francuska) i nalazi se na mjestu antičke pomorske baze koju je osnovao Julije Cezar 50. g.pr.n.e. te je u početku ovaj grad bio poznat kao *Forum Julii*. Osim Kornelija Gala, u ovom gradu je rođen i rimski general Gnej Julije Agrikola (Gnaeus Julius Agricola).

⁴⁶Rođen na ostrvu Euboji, Euforion je studirao filozofiju u Atini a potom je bio bibliotekar u sirijskoj Antiohiji, jednom od najvećih kulturnih centara helenističkog Istoka. Znamo da je sastavljao epigrame i da je naročito njegovao mali ep sa mitološkom sadržinom, omiljen među helenističkim učenim pjesnicima stoga što se u tom književnom rodu mogla pokazati učenost i majstorska tehnika u kompoziciji i versifikaciji. Mada od brojnih Euforionovih djela imamo tek oskudne fragmente, znamo na osnovu antičkih obavještenja da je volio komplikovan stil, rijetke izraze, mitološke aluzije, teška razumljivost njegovih stihova bila je poslovična. Pod utjecajem Euforionova pjesništva pisali su male mitološke epove pored Valerija Katona i drugi rimski neoterici. (Milan BUDIMIR, Miron FLAŠAR, *Pregled rimske književnosti – De auctoribus romanis*. 228.)

ismijati uporno ponavljanje tema iz Euforionovih djela. Zbog činjenice da su se Ciceronovi ideali razlikovali od onih kojima su težili neoterici, on ističe *da mu stoji na raspolaganju još jedan cijeli život, ne bi mu preostalo vremena da čita pjesme neoterika*.⁴⁷ Neoterici su često, zbog velike žudnje za stvaranjem novih umjetničkih oblika aleksandrijskog pjesništva, uprošćavali Kalimahov program⁴⁸, ali su dali izuzetno veliki doprinos razvoju rimske poezije.⁴⁹

Takav je bio i Kornelije Gal koji je, ne samo pisao pjesme po uzoru na Euforiona, već i preveo nekoliko njegovih epilija. Kao prvi značajni predstavnik rimskih elegičara i kao tvorac subjektivne ljubavne elegije, Kornelije Gal je sastavio četiri knjige elegija pod nazivom *Ljubavi (Amores)*. No, zna se da su ove izgubljene elegije inspirisane ljubavlju prema glumici Volumniji, koja se u pjesmama nalazi pod pseudonimom Likoride. U elegijama Kornelija Gala lični pjesnikov doživljaj, naslijeđene teme i mitološka učenost spojene su u cjelinu, a njihov odjek nalazi se u Vergilijevoj desetoj *Pastirskoj pjesmi* posvećenoj Galu⁵⁰ gdje hvali ovog pjesnika zbog njegovog dobročinstva u pogledu poezije koju je ostavio iza sebe. U desetoj eklogi *prenijeti su neki Galovi distisi u heksametre jer Gal tuguje za Likoridom*.⁵¹

Nunc insanus amor duri me Martis in armis

*Sada me bezumna ljubav sred
oružja svirepog Marsa*

tela inter media atque aduersos detinet hostis.

*Usred redova bojnih i ratnoga
meteža drži.*

Tu procul a patria (nec sit mihi credere tantum)

*Rodna ti gruda daleko, o, kamo da
mogu da sumnjam*

Alpinas, a, dura, niues et frigora Rheni

*Alpinske snegove, avaj! I led na
Rajni ćeš sama,*

me sine sola uides. A, te ne frigora laedant!

*Svirepi stvore, da vidiš. Ah, da ti
ne naškodi mraz taj!*

⁴⁷Idem, 228.

⁴⁸Kalimahov mitološki i etiološki mali ep, epilij Hekale, imao je izuzetan utjecaj na rimske neoterike. To je razumljivo iz razloga što je ovaj epilij imao naročit programski značaj u aleksandrijskom pjesništvu zahvaljujući tome što sporedni detalji bili izgrađeni do samostalnih cjelina, a sama tema tek usput obrađena. (Milan BUDIMIR, Miron FLAŠAR, *Pregled rimske književnosti – De auctoribus romanis*. 239.)

⁴⁹Idem, 227.

⁵⁰Idem, 379.

⁵¹Idem, 380.

*a, tibi ne teneras glacies secet aspera plantas!*⁵²

*Oh, da ti oštri taj led ne izranjavi
tabane nežne!*⁵³

Naime, Vergilijeva deseta, ujedno posljednja, ekloga sastoji se od 77 stihova, u potpunosti je posvećena Galu i govori ne samo o njegovim ljubavnim patnjama, događajima nego i o pišćevom divljenju prema ovom pjesniku. Ono što ovu Vergilijevu eklogu⁵⁴ ili pastirsku pjesmu razlikuje od ostalih devet jeste potpuna transparentnost glavnog lika, dakle Gala. Vergilije ne krije njegovu ličnost likom nekog pastira i predstavlja ga kao osobu koja je ludo zaljubljena u izvjesnu djevojku Likoridu koja ga na kraju ostavlja. Ovom pjesmom Vergilije želi ostaviti poruku za Gala te suosjećajući se s njim, stihovima posvećenim upravo njemu, završava zbirku pastirskih pjesama.

Kao što je na početku ovog poglavlja navedeno, pojedini istraživači pripisuju Galu pjesmu *Kiris (Cirīs)*. *Kiris* je tipičan helenistički epilij na mitološku temu. U njemu je ispričana ljubavna historija Skile, kćerke kralja Nisa iz Megare, koja se zaljubila u Minoja, neprijateljskog kralja i iz tog razloga je izdala svoju državu. Ova mitološka priča završava se metamorfozom (preobraženjem) Skile u morsku pticu ciris i njenog oca, Nisa, u morskog orla. Shodno njenoj izdaji, morski orao neprestano progona pticu ciris. U pjesmi postoje razni elementi preuzeti od Lukrecija i Katula pa i Vergilijevih stihova i fraza te se ne može sa sigurnošću potvrditi ko je njen autor, Vergilije ili Korenlije Gal. Osim toga, sumnja se i na to da je autor ove pjesme pripadao ili bio blizak krugu Mesale Korvina, zbog helenističkih elemenata koji su bliski pjesništvu neoterika. No, u svakom slučaju smatra se da umjetnička vrijednost ovog epilija nije velika te da je pjesnik bio obrazovan i spretan versifikator.⁵⁵

---

⁵²PUBLII VERGILI MARONIS ECLOGA DECIMA (X, 44-49) Dostupno na: <https://www.thelatinlibrary.com/vergil/ec10.shtml> (Pristupljeno: 12.05.2021.)

⁵³Milan BUDIMIR, Miron FLAŠAR, *Pregled rimske književnosti – De auctoribus romanis*. 380.

⁵⁴Ekloga (grč.) - Pjesma s temom iz pastirskog života, opisuje idiličan život u prirodi, pastirske razgovore, natjecanja i ljubavne zaplete. Također, idilična (prema Teokritu) ili bukolička pjesma (prema Vergilijevim Bukolikama). Vergilijeve su Bukolike u kasnijim rukopisima nazvane Ekloge (prema lat. *eclogae* izabrane pjesme) te se naziv ustalio za ovaj tip pjesme. Dostupno na: <https://proleksis.lzmk.hr/19367/> (Pristupljeno: 12.05.2021.)

⁵⁵Milan BUDIMIR, Miron FLAŠAR, *Pregled rimske književnosti – De auctoribus romanis*. 290-291.

4. ALBIUS TIBULLUS

4.1. Biografija

Albije Tibul (*Albius Tibullus*) rođen je 50. g. pr. n. e., kako se pretpostavlja, u Rimu i živio je do 19. g. pr. n. e. Njegov životni put teško se može utvrditi budući da se podaci mogu naći samo iz kratke biografske napomene koja je sačuvana iz starina te priložena izdanju njegovih pjesama, iz jednog epigrama Domicija Marsa i Tibulovih pjesama. Drugi od klasika rimske ljubavne elegije porijeklom je iz ugledne i imućne porodice, viteškog roda. Kao vrlo mlad pokazao je svoj pjesnički talenat napisavši spjev kao pohvalu Valerija Mesale Korvina,⁵⁶ izuzetno istaknutog čovjeka u državi. Budući da je Mesala podržavao i pomagao pjesnike i književnike, već 31. g. pr. n. e. Tibul se bio u njegovom društvu. Krenuo je s njim na Istok u rat, ali kako se brzo razbolio, bio je prinuđen vratiti se u rodni kraj 29. godine. Inače, Tibul je kao mladić živio vrlo raskošno, ali kako je August sumnjičavo gledao na imućne republikanske porodice, počeo je dijeliti njihovu imovinu svojim ratnim veteranima. Iz tog su razloga Tibul i njegova porodica ostali bez mnogo dobara koja su im omogućavala bogat i lagodan život. Najzad, pjesnik se povlači u seoski život u okolini Peduma, obavljajući mnoge seoske poslove, što on i sam ističe.⁵⁷

Osim toga, stvarao je svečane pjesme za seljake i zazive seoskih božanstava, čime je postao pjesnik rimskog patrijarhalnog života. Iako ga je na to Mesala vrlo često nagovarao, Tibul nije želio napustiti selo. Odluka da ne napušta selo proizašla je, misli se, i zbog gnjeva koji je osjećao prema Augustu, budući da mu je oduzeo mnoga dobra te ga time lišio lagodnog života. Iako ga nikad nije spomenuo u svojim djelima, August je naročito cijenio Tibula jer je upravo on stvarao u skladu sa programom obnove koju je car želio, hvaleći starinski život. Seoski ambijent utjecao je na činjenicu da Tibul važi za najboljeg i najskladnijeg rimskog elegičara, produbivši njegova osjećanja i time potaknuvši ovog pjesnika da opjeva *svoju novu, stvarnost, skromnu, oskudnu, ali tim čovječniju*.⁵⁸

---

⁵⁶Valerije Mesala Korvin (*Valerius Mesalla Corvinus*) bio je vrlo poznat govornik, a bavio se uspješno i književnošću.

⁵⁷Nikola ŠOP, *Iz lirike starog Rima: Katul, Propercije, Tibul*. Državno izdavačko poduzeće Hrvatske, Zagreb, 1950., 98.

⁵⁸Nikola ŠOP, *Iz lirike starog Rima: Katul, Propercije, Tibul*. 99.

4.2. *Tibulova lirika*

4.2.1. Korpus Tibulovih pjesama

Pod Tibulovim imenom sačuvane su 3 knjige elegija (podjela na 4 knjige potječe iz 15. stoljeća), međutim, smatra se da su samo prva (10 elegija) i druga knjiga (6 elegija) sa sigurnošću njegove, dok treća knjiga obuhvata samo neke njegove elegije. Sve elegije (*Elegiae*) sadržane su u tzv. *Tibulovom zborniku* (*Corpus Tibullianum*). Treća knjiga se pripisuje Ligdamu, mlađem savremeniku koji je oponašao Tibula i pripadao istom književnom krugu, i pjesnikinji Sulpiciji (osim pjesama I – VII, XIII, XIV). Sulpicija je bila Mesalina nećakinja i jedina rimska pjesnikinja za čije pjesme se zna. Kada se, 29. g. pr. n. e., vratio iz rata u svoju domovinu, Tibul se posvetio pjesmama o njegovoj prvoj ljubavi Deliji čije je pravo ime Planija. Nakon što je okončana prva pjesnikova ljubav, u drugoj knjizi pjeva voljenoj Nemezi i Glikeri. O dvjema knjigama posvećenim Tibulovim ljubavima detaljnije će biti govora u nastavku. Potrebno je istaći da sve Tibulove elegije imaju i izvjesni bukolški karakter te po ugledu na Vergilijeve *Bukolike*, Tibul stvara pjesme o svojoj čežnji za idiličnim seoskim životom i sanja o sretnoj ljubavi.

O tome koliko su savremenici čitali i cijenili Tibulove stihove svjedoči Ovidije:

*Dokle god bude ljubavi, i Amorovih strela,
Tvoji će se stihovi, Tibule, čitati.*⁵⁹

Osim Ovidija, nekoliko riječi o njemu rekao je i Kvintilijan: *U elegiji se možemo takmičiti sa Helenima, a u njoj mi se čini da je najlepší i najbolji Tibul.*⁶⁰

Kako ističe Maixner, *Tibullo je bez dvojbe najveći rimski elegik, on je zanesen u čuvstvu ljubavi i sentimentalnom slikanju mirnog bezbrižnoga života seoskoga, što ga sasvim idealno shvaća i prikazuje. Svaki red u njegovih pjesmah odaje njegovu elegijsku narav.*⁶¹

Prva knjiga

Prva knjiga je izašla 26. g. pr. n.e. i obuhvata 10 elegija. Ova knjiga, na neki način pandan Vergilijevim *Bukolikama* i prvoj knjizi Horacijevih satira, posvećena je njegovoj prvoj

⁵⁹Jevrosima DRAŠKOVIĆ, *Rimska lirika*. Izdavačko preduzeće Rad, Beograd, 1976., 114.

⁶⁰Idem, 113.

⁶¹Franjo MAIXNER, *Historija rimske književnosti*. Nakladom mučnjaka i senflebena, Zagreb, 1884., 140.

ljubavi Deliji čije je drugo ime Planija. Delija, djevojka porijeklom iz plebejske porodice, probudila je u pesniku san o tihoj sreći u idiličnom seoskom ambijentu, san o sreći „zlatnog doba”.⁶²Pet elegija (I, II, III, V, VI) govori o njoj i o njegovoj želji da s njom vodi jednostavan život na selu.

Taj san o zlatnom dobu koje nije poznavalo oružje i rat, pjesnik povezuje sa ljubavlju koja mu, u seoskoj samoći, okupira misli.⁶³

Rura colam, frugumque aderit mea Delia custos,

area dum messes sole calente teret,

aut mihi servabit plenis in lintribus uvas

pressaue veloci candida musta pede,

consuescet numerare pecus, consuescet amantis

garrulus in dominae ludere verna sinu.

Illa deo sciet agricolae pro vitibus uvam,

pro segete spica, pro grege ferre dapem.

*Ja da obrađujem polja, a Delija
čuvarka roda,*

*vršidba – gumnom sve vri,
pripeka, podnevni mir,*

*zamišljam, grozdove rujne iz
prepunih korpi mi nudi,*

*šire svetlucavi mlaz, nožica hitrih
joj bat,*

*znaće i stado da zbraja, a ljupka
razmaziće gospa*

*ropče na krilu joj, gle, cupka i
guče kraj nje.*

*Ona će bogu seljaka za lozu da
daruje grožđe*

*uspe li letina, klas, gozbu za
pretio mal.*⁶⁴

U iskrenom ispoljavanju svoje ljubavi Tibul je bio osjećajan i romantičan pa tako Deliji posvećuje sljedeće stihove:

Tu mihi curarum requies, tu nocte vel atra

lumen, et in solis tu mihi turba locis.

*Ti si mi uteha u zlu, žiža u
najcrnjoj noći*

*I kad sam potpuno sam, za mene
si ceo svet.*⁶⁵

U pjesmama prevladavaju motivi ljubomore te ljubavne patnje zbog Delijinih susreta sa drugim ljubavnicima. No, usprkos njegovim osjećajima, ljubav sa Delijom nije imala sretan

⁶²Milan BUDIMIR, Miron FLAŠAR, *Pregled rimske književnosti – De auctoribus romanis*, 382.

⁶³Idem, 342.

⁶⁴Idem, 342.

⁶⁵Idem, 384.

kraj pa je tako Tibul odlučio zatvoriti tu knjigu, a otvoriti drugu u kojoj će pjevati o dvjema, također, voljenim ženama. Naime, naročita Tibulova karakteristika jeste strah od samoće, a u skladu s tim i neprestano traženje prožeto bolnim iskustvima. Iz tog razloga, nakon Delije, pjesnik piše pjesme o Nemezi, Glikeri pa čak i mladiću Maratu. Ovom mladiću posvećene su tri pjesme (IV, VIII, IX) i predstavljaju svojevrsni pandan epigramima 12. knjige *Palatinske antologije* o ljubavi prema dječacima. Mišljenja o ovim pjesmama su oprečna.

Druga i treća knjiga

Druga knjiga se sastoji od 6 elegija. Budući da je prva ljubav minula, Tibul kroz tri elegije (III, IV, VI) pjeva o novoj, zrelijoj i racionalnijoj, ljubavi sa Nemezom zbog koje je bio spreman podnijeti razna odricanja i poniženja. No, kako se vidi iz stihova pjesnik je, poučen prethodnim iskustvom, bio racionalniji i nepovjerljiviji:

At mihi per caedem et facinus sunt dona paranda,

ne iaceam clausam flebilis ante domum;

aut rapiam suspensa sacris insignia fanis;

*sed Venus ante alias est violanda mihi:
svih:*

illa malum facinus suadet dominamque rapacem

dat mihi; sacrilegas sentiat illa manus.

*Valja mi krađom, ubistvom, da
smognem joj poklon da ne bih*

*očajnik zatvoren dom zalud
pohodio njen,*

*ili iz hramova svetih da likove
bogova dignem ,*

al' da oskrnavim tad Veneru pre

*ova na zlodelo to me i navodi,
lakomu gospu*

*Dade mi, pa neka zna šta je
svetogrđa zlo.⁶⁶*

Iako realniji u odnosu na prvu knjigu, naročita Tibulova iskrenost osjećanja prisutna je i u drugoj knjizi. No, pored ličnog ljubavnog doživljaja i seoske idile, u njegovim stihovima javljaju se i drugačiji motivi kao što su propovijedi, dijatribe, pouke o ljubavnoj strategiji i toaleti, opisi magijskih radnji te opisi seoske svečanosti Ambarvalija, rituala čišćenja njiva (I).⁶⁷

Treća knjiga se sastoji od 20 elegija od koji se prvih šest pjesama pripisuju Ligdamu, pjesme XII-XVIII Sulpiciji, zatim pet pjesama (VIII-XII) čine dio tzv. *Sulpicijinog ciklusa*,

⁶⁶Idem, 385.

⁶⁷Idem, 385.

panegirik Mesali (VII) i dvije Tibulove pjesme (XVIII, XIX) posvećene voljenoj ženi za koju se pretpostavlja da je Glikera.

Može se zaključiti da Tibul u svojim elegijama stvara karakterističan prikaz koji čine siromaštvo, odbojnost prema ratu, čežnja za tihim seoskim životom, neizostavna ljubav i tuga pri pomisli na smrt čime se dobivaju osnovni motivi pjesnikove lirike. Ovi motivi su se, istina, sreli već u antičkoj ljubavnoj poeziji te se ne može reći da su originalno Tibulovi. Međutim, *njegova vrijednost i snaga leže u tome što je elegiju oslobodio od tereta aleksandrijske učenosti i zadahnuo je dubokim ličnim osjećajem i time je približio staroj jonskoj elegiji. Osnovno obilježje njegove elegije jeste neka meka tuga kojoj je on umeo dati duboki lični pečat. To je, po svoj prilici, i bilo uzrok što su ga neki odlični pisci proglasili za najvećeg rimskog elegičara.*⁶⁸

---

⁶⁸Jevrsoima DRAŠKOVIĆ, *Rimska lirika*. 126.

5. SEXTUS PROPERTIUS

5.1. Biografija

Sekst Propercije (*Sextus Propertius*) rodio se u Asiziju, u Umbriji.⁶⁹ Sudeći po desetoj pjesmi Ovidijeve *Tristie*,⁷⁰ Propercije je bio mlađi od Tibula a stariji od Ovidija te se, shodno tome, rodio između 54. i 43. g. pr. n. e., dakle oko 50. g. pr. n. e. Budući da se nijedna njegova pjesma ne pojavljuje nakon 16. g. pr. n. e. pretpostavlja se da je upravo ta ili godina poslije (15.) bila godina njegove smrti. Propercije, porijeklom iz ugledne porodice, školovao se u dobrim školama nakon čega se odlučio baviti pisanjem umjesto politikom. Pripadao je Mecenatovom krugu te se družio sa Ovidijem, Pontikom ali i ostalim pripadnicima ovog književnog kruga.⁷¹ Nakon što je doživio prve uspjehe u svom radu, Mecenat je pokušao nagovoriti Propercija da piše djela u skladu sa Augustovim programom restauracije, međutim glavna piščeva preokupacija u tom trenutku bila je njegova ljubav prema Hostiji, koju prema Apolonu sa Kinta (*Cynthus*) naziva Cintija (*Cynthia*). Pjesnik je odbijao pisati u duhu augustovskih, nacionalnih tema stavljajući se u red sa aleksandrijskim pjesnikom Kalimahom čija je poetika davala značaj principu malih, redukovanih pjesničkih oblika. Propercijeva elegija, tačnije prikaz raspusnog mondenskog Rima, u kojoj je glavna tema slobodna, strasna i senzualna ljubav ni u kojem pogledu nije bila u skladu sa Augustovom idejom obnove starorimskog morala i običaja. Ipak, u trenutku pjesnikovog života kada strast ustupa mjesto razumu, Propercije ostavlja svoj prilog Augustovom nacionalnoj poeziji, ali ne u svojstvu herojskog epa, nego u obliku etioloških pjesama o rimskoj starini i pobjedi Augustove vojske

---

⁶⁹*Qualis et unde genus, qui sint mihi, Tulle, Penates,
quaeris pro nostra semper amicitia.
si Perusina tibi patriae sunt nota sepulcra,
Italiae duris funera temporibus,
cum Romana suos egit discordia cives—
sic mihi praecipue, pulvis Etrusca, dolor,
tu proiecta mei perpessa's membra propinqui,
tu nullo miseri contegis ossa solo—
proxima suppositos contingens Umbria campos
me genuit terris fertilis uberibus.*

⁷⁰*successor fuit hic tibi, Galle, Propertius illi;
quartus ab his serie temporis ipse fui.*

⁷¹Milan BUDIMIR, Miron FLAŠAR, *Pregled rimske književnosti – De auctoribus romanis*. 387.

kod Akcija. Propercijeva antička biografija nije sačuvana, vjerojatno iz razloga što se njegove elegije nisu čitale u školama.⁷²

5.2. Propercijeva lirika

5.2.1. Korpus Propercijevih pjesama

Propercijev opus obuhvata 92 elegije raspoređene u 4 knjige. Budući da je raspored elegija hronološki te da su sve sačuvane, kroz piščevo djelo se može pratiti njegov život i razvoj. Prva knjiga obuhvata 22 elegije i sastavljena je između 33. i 28. g. pr. n. e., druga se sastoji od 34 elegije sastavljene između 28. i 25. g. pr. n. e., treća knjiga obuhvata 25 elegija pisanih između 24. i 22. g. pr. n. e. i četvrta 11 elegija sastavljenih između 21. i 16. g. pr. n. e.⁷³ Pretpostavlja se da je posljednja knjiga elegija objavljena nakon piščeve smrti.

Prva knjiga

Prva knjiga obuhvata 22 elegije i posvećena je pjesnikovoj najvećoj ljubavi⁷⁴, Cintiji te je i objavljena pod nazivom *Cynthia monobiblos*. Elegije prve knjige govore o pjesnikovom ljubavnom zanosu i patnjama. Najčešće su pisane u obliku obraćanja prijateljima ili samoj Cintiji, ali prisutni su i monolozi: jadikovanje u šumskoj samoći ili na pustoj obali. Pored prikaza vlastitih doživljaja, Propercije piše i u trećem licu pripovijetke erotskog mita.⁷⁵ U prvih deset elegija Propercije piše o sretnoj ljubavi prema Cintiji koja mu znači sve. Nakon što ga je Amor savladao, pjesnik je pao u Cintijino ropstvo:

Cynthia prima suis miserum me cepit ocellis,

contactum nullis ante cupidinibus.

tum mihi constantis deiecit lumina fastus

*Cintija je prva svojim očima mene
bijedna uhvatila*

*Nikad prije željama nisam bio
dotaknut*

*tad je meni Amor ispustio svjetlost
neprekidne oholosti,*

⁷²Milan BUDIMIR, Miron FLAŠAR, *Pregled rimske književnosti – De auctoribus romanis*. 387.

⁷³Idem, 387.

⁷⁴Već u ranim stihovima pjesnik se zariče da je ona njegova prva i posljednja ljubav: *Cynthia prima fuit, Cynthia finis erit*.

⁷⁵Domagoj GREČL, "Sekt Propercije – "Poeta doctus"." *Latina et Graeca* – br. 16, str. 51-67. VIII/1980., 58.

et caput impositis pressit Amor pedibus,

donec me docuit castas odisse puellas

*improbis, et nullo vivere consilio.*⁷⁶

No, kako vrijeme odmicalo u njegovim pjesmama se pojavljivala tuga i bol. Ovaj period u pjesnikovom životu je počeo nakon što je Cintija oputovala u Baje, mondensku banju poznatu po razvratnosti, te mu dala povod za sumnju i ljubomoru koja vrlo često nije bila bez povoda. Propercije je postao ljubomorani i kroz pjesmu moli Cintiju da se vrati što prije:

Ecquid te mediis cessantem, Cynthia, Baiis,

qua iacet Herculeis semita litoribus,

et modo Thesproti mirantem subdita regno

proxima Misenis aequora nobilibus,

nostris cura subit memores adducere noctes?

ecquis in extremo restat amore locus?

an te nescio quis simulatis ignibus hostis

sustulit e nostris, Cynthia, carminibus,

...

tu mihi sola domus, tu, Cynthia, sola parentes,

omnia tu nostrae tempora laetitiae.

seu tristis veniam seu contra laetus amicis,

*i glavu postavljenju među nogama
pritiskao*

*dok me nepošten nije naučio da
mrzim čestite djevojke*

I da živim s nikakvim savjetom.

*Da li se, Cintija, sad dok u bučnoj
uživaš Baji,*

*tamo kud uz more put vodi za
Herkulov žal,*

*i dok se podatna diviš tom
kraljevstvu Proteja boga,*

*slavni gdje diže se grad što po
Mizenu je znan,*

*Prisjećaš ponekad mene i naših
zajedničkih noći?*

*Osta li u srcu tvom od mene
ikakav trag?*

*Nije l' te suparnik neki, ulagjuć
ljubavlju tebi,*

*oteo, Cintija, već ukravši od mene
stih,*

*Ti si mi, Cintija, sve, i dom i otac i
majka,*

*A za vremena si sva sreća mi
jedina ti.*

*Dođem li veseo k prijatelju,
dođem li tužan,*

⁷⁶SEXTI PROPERTI ELEGIARVM LIBER PRIMVS (I 1; 1-6). Dostupno na: <https://www.thelatinlibrary.com/propertius1.html> (Pristupljeno: 15.05.2021.)

quicquid ero, dicam 'Cynthia causa fuit.'

*Svaki govorit ću put: Sve je zbog
Cintije to.*

*tu modo quam primum corruptas desere Baias:*⁷⁷

*Sada samo što prije napusti
raspusnu Baju.*⁷⁸

Osim pjesama o ljubavi, prva knjiga obuhvata i jednu političku pjesmu (XXII). Naime, ovdje Propercije ističe bolno sjećanje na peruzinski rat u kojem je izgubio rođaka koji se borio protiv Augusta. Osim toga, iz ove pjesme, spomenute na početku poglavlja, saznajemo i porijeklo samog Propercija.

Druga knjiga

Druga knjiga obuhvata 34 elegije i pisana je, kao i treća, u prvim godinama Augustovog principata. Iz tog razloga, u drugoj knjizi, osim pjesama sa ljubavnom tematikom, mogu se pronaći i pjesme upućene Mecenatu i Augustu. No, Cintija i dalje čini značajan dio i to ne kao neposredan pjesnikov doživljaj već kao opsesija koje se ne može riješiti. Za razliku od Tibulove predane ljubavi prema Deliji, koji svoju ljubomoru vješto savladava, Propercije je vatren, ljubomoran i nevjeran upravo kao njegova voljena žena, Cintija. Njeno nevjerstvo dovodi pjesnika u sve veće očajanje koje rezultira njegovom željom za drugim djevojkama. No, s druge strane, Propercije poput Kalimaha (s kojim se poistovjećuje), Gaja Kornelija Gala i rimskih neoterika mora platiti svoj epski dug Augustovoj reformi, ali da se približi tom cilju uspijeva samo u pjesmi o hramu Palatinskog Apolona (IV 6).⁷⁹

⁷⁷SEXTI PROPERTI ELEGIARVM LIBER PRIMVS (I IX, 1-8; 20-30). Dostupno na: <https://www.thelatinlibrary.com/propertius1.html> (15.05.2021.)

⁷⁸Domagoj, GREČL, "Prijevod: Propercije, Elegija I, 11." *Latina et Graeca*, vol. 2, br. 31, 2017, str. 71-74. <https://hrcak.srce.hr/226547> (Pristupljeno: 14.05.2021.)

⁷⁹*sacra facit uates: sint ora fauentia sacris,
et cadat ante meos icta iuuenca focos.
serta Philiteis certet Romana corymbis,
et Cyrenaeas urna ministret aquas.
costum molle date et blandi mihi turis honores,
terque focum circa laneus orbis eat.
spargite me lymphis, carmenque recentibus aris
tibia Mygdoniis libet eburna cadis.
ite procul fraudes, alio sint aere noxae:
pura nouum uati laurea mollit iter.
Musa, Palatini referemus Apollinis aedem:
res est, Calliope, digna fauore tuo.
Caesaris in nomen ducuntur carmina: Caesar
dum canitur, quaeso, Iuppiter ipse uaces!
est Phoebi fugiens Athamana ad litora portus,
qua sinus Ioniae murmura condit aquae,*

Treća knjiga

Treća knjiga sadrži 23 pjesme. Inače, u drugoj i trećoj knjizi Propercije, kao psiholog i umjetnik, analizira svoja osjećanja a pored tema koje obuhvataju njegovu nesretnu ljubav, javljaju se i druge teme. U trećoj knjizi uočavaju se izrazitije tendencije da se približi Augustovoj nacionalnoj poeziji pa tako osim opisa ličnih osjećanja i nesretne ljubavi, mogu se naći savremene teme poput bitke kod Akcija, smrt Klaudija Marcela te pohvale Italije. Iz navedenog se može zaključiti da Propercije, u trećoj knjizi, ustupa svoj ljubavni doživljaj drugim temama i sam sebe proglašava Kalimahovim sljedbenikom.

Kako je već spomenuto, Propercije je već u drugoj knjizi težio ispuniti Augustova očekivanja od književnosti a u trećoj knjizi ta se tendencija može jasnije uočiti. Pred pjesnika se stavlja zadatak da kao rimski elegičar bude koristan službenoj ideologiji te da, kao Kalimahov sljedbenik, ponudi rimski pandan *Uzrocima*⁸⁰ i tako iza sebe ostavi učenu elegijsku pjesmu o svetkovinama i obredima rimskog državnog kulta. Propercije nije odbio takav zadatak pa se na kraju treće knjige jasno uočava njegovo odricanje od Cintije, tačnije od ljubavne poezije.

Četvrta knjiga

Četvrta knjiga obuhvata 11 elegija u kojima se Propercije okreće Augustovoj nacionalnoj građi, ugledajući se na aleksandrinca na čelu sa Kalimahom. Ipak, ideja o stvaranju rimskog pandana Kalimahovih *Uzoraka* nije mu pošla za rukom. Na samom početku, Propercije ističe da je imao najbolju namjeru da postane *rimski Kalimah* te da da pregled historijskih i bogoslužnih znamenitosti.

Posljednja knjiga elegija sadrži učeno-mitološke i ljubavne elegije. Cintija se pojavljuje i u ovom dijelu (VII, VIII), a naročito u VII pjesmi gdje se mrtva javlja u pjesnikovom snu. Time se *potvrđuju pesnikove reči da je Kintija bila prva i da će poslednja biti (Cynthia prima fuit, Cynthia finis erit). Jer — znamo to iz Propertijevih usta — bili su*

---

*Actia Iuleae pelagus monumenta carinae,
nautarum uotis non operosa uia.*

...
⁸⁰Kalimah (320 – 240. g.pr.n.e.), grčki pjesnik iz Kirene, u svojoj zbirci elegija *Uzroci* opisuje različite obrede i svetkovine posvećene bogovima kao i nazive raznih gradova koji imaju mitološku historiju. (Koraljka, CRNKOVIĆ, "Aleksandrijska biblioteka - izvor znanja o Jadranu." *Latina et Graeca*, vol. 2, br. 23, 2013, str. 105-116, 107.).

neverni ljubavnici i Kintija i Propertije: takva je ljubavna požuda i priroda ljudska omađijana telesnom lepotom i razapeta između jedne i mnogih želja. Ali Propertije, koji se teši uz druge devojke, u mislima ostaje ipak uz Kintiju. A Kintija mu posle svih neverstava i iz groba dolazi, kune se da mu je bila verna. I kao da otkriva pravu sadržinu njihove ljubavi dobacuje mu još poslednje „Sad neka te imaju druge — uskoro ćeš biti samo moj”, onu sadržinu koja je svakako bila stvarnost bar za Propertija vernog u svim neverstvima.⁸¹

Pored etioloških rimskih elegija, u četvrtoj knjizi nalazi se i *kraljica elegija* ⁸²(XI). U ovoj završnoj elegiji, Propercije u liku Kornelije, Augustove pastorke, predstavlja sliku plemenite Rimljanke. *Otmena rimska gospođa, Kornelija, govori s one strane groba o svojoj devojačkoj čednosti i supružanskoj vernosti. Ima i u ovoj elegiji one službene i programske pohvale vrline „starorimskoga” kova. Nije to ni čudno jer je reč o veoma uglednoj dami, ćerci Publija Kornelija Skipiona i polusestri Augustove kćeri Julije. U toj je pesmi združena ljubav i smrt, ali dostojanstveno i na društvenoj lestvici visoko.*⁸³

5.3. Poeta doctus⁸⁴

Kako navode Budimir i Flašar, *Propertije uživa u učenoj aluziji i digresiji, pa je stoga često teško razumljiv i kada peva sopstvenu ljubav.*⁸⁵ To se događa i zbog toga što Propercijeva priča ima mitološki okvir. Propercije u svojim djelima hvali Kalimaha i Filetu kao svoje učitelje i uzore, međutim u helenističkim elegijama dominirao je mit kroz koji se samo ponekad mogao uočiti subjektivni kontekst, a tek u periodu Cezarovog i Augustovog doba nastaje rimska elegija gdje je mit element poetskog izraza, a osnovu pjesme čini lični ljubavni doživljaj pjesnika. Mitološki aparat koji koristi Propercije upravo je razlog teškog razumijevanja njegovog stvaralaštva, a kroz primjer u nastavku može se uočiti njegova učenost kada opisuje Cintiju dok spava:

Qualis Thesea iacuit cedente carina

*K'o što na pustome žalu, dok lađa
Tesejeva morem*

languida desertis Cnosia litoribus;

Odlazi, Knosova kći, ležaše klonula sva

⁸¹Milan BUDIMIR, Miron FLAŠAR, *Pregled rimske književnosti – De auctoribus romanis*. 388.

⁸²Naziv kraljica elegija – regina elegiarum dao je Joseph Justus Scaliger.

⁸³Milan BUDIMIR, Miron FLAŠAR, *Pregled rimske književnosti – De auctoribus romanis*. 388.

⁸⁴Učeni pjesnik.

⁸⁵Milan BUDIMIR, Miron FLAŠAR, *Pregled rimske književnosti – De auctoribus romanis*. 388.

qualis et accubuit primo Cepheia somno

libera iam duris cotibus Andromede;

nec minus assiduis Edonis fessa choreis

qualis in herboso concidit Apidano:

talis visa mihi mollem spirare quietem

*Cynthia consortis nixa caput manibus.*⁸⁶

*K'o što se svila u prvi utonula san
Andromeda,*

*divna Kefejeva kći spasena s hridine zle,
il' kad malaksala sva od igre
Bakhtkinja padne*

*udišuć' usnula dah travnog Apidana tla,
takvu – naslonila lice na ruke što nazreh
u tami*

*Kintiju vidjeh gde spi, tiho udiše svoj
mir.*⁸⁷

U ovom dijelu pjesme, pod rednim brojem tri smještene u prvoj knjizi, Propercije pravi poređenja i to umjesto imena Arijadna koristi epitet *Gnosia*, a Andromedi dodaje vrlo rijedak epitet *Kefejeva*. Nadalje, bakhantkinju naziva imenom tračkog plemena u kojem je ovaj kult bio naročito razvijen (*Edonis*) te na kraju spominje tesalsku rijeku *Apidan*. Može se uočiti da Propercije na ovaj način postupa identično kao učeni aleksandrijski pjesnici.⁸⁸ Neophodno je istaći da, osim mitološkog aparata, Propercijeve pjesme posjeduju i jednostavnije tonove poput pjesnikove žalopojke u samoći prirode. No, upravo upotreba grčkog mita kao pjesničkog sredstva najveće vrijednosti, daje piščevim pjesmama sjaj i dublji značaj što se vidi u mitskoj idealizaciji njegove voljene Cintije. Kako navodi Flašar, *Propercije elementarne sukobe strasti, izlive ljubomore i sam ljubavni akt, o kome govori bez uvijanja, mitološkom paralelom diže u višu, primordijalnu i poetsku sferu arhetipa. Ovo povezivanje života predanog ljubavi sa mitom, to priređivanje jedinačnog i ličnog doživljaja krupnim arhetipskim situacijama, gdekad kao da je samo artistska igra. Ali ono se provlači kroz Propercijevo delo kao relevantan pesnički izraz njegove ocene ljubavi, njegova pogleda na život u kome je ljubavnoj strasti dato središnje mesto - ljubav je put povišenom življenju koje simbolišu arhetipski likovi zanetih i rastrzanih ljubavnika.*⁸⁹

Zaključuje se, dakle, da je Propercijevo pjesništvo bilo namijenjeno rimskom obrazovanom i kultivisanom društvu, za razliku od Tibulovog koji naglasak stavlja na seosku

⁸⁶SEXTI PROPERTI ELEGARVM LIBER PRIMVS (I 3; 1-8). Dostupno na: <https://www.thelatinlibrary.com/propertius1.html> (Pristupljeno: 17.05.2021.)

⁸⁷Milan BUDIMIR, Miron FLAŠAR, *Pregled rimske književnosti – De auctoribus romanis*. 389.

⁸⁸Idem, 389.

⁸⁹Miron FLAŠAR, *Elegije – izbor*. Nolit – Beograd, 1966., 105 – 106.

idilu. Glavne karakteristike Propercijevog stila uočljive su još na samom početku gdje piše učenim stilom i staje uz aleksandrijske pjesnike, naročito Kalimaha. Uz to, on nije bio pjesnik koji je težio harmoničnom obliku pa sa svakom pjesmom njegov stil postaje teži. Usprkos tome, Propercije je bio učeni rimski elegičar koji je predstavljao nadahnuće za mnogobrojne umjetnike.

6. PUBLIUS OVIDIUS NASO

6.1. Biografija

Publije Ovidije Nazon (*Publius Ovidius Naso*) rodio se 43. g. pr. n. e u Sulmonu, malom gradu u pelignijskom kraju u Abruzzu, a godina njegove smrti bila je 17. pr. n. e. u gradu Tomi, na samom kraju Rimskog Carstva. Potekao je iz stare ugledne porodice viteškog staleža te ga je otac, shodno mogućnostima, poslao u Rim da bi stekao govorničko obrazovanje. U Rimu, budući da je cjelokupna vlast već bila u rukama Augusta, govorništvo je u javnom životu izgubilo na značaju te se povuklo u retorske škole. U školama su se njegovale razne vrste deklamacija među kojima je, prema Senekininim podacima, Ovidije bio sklon *suazorijama*.⁹⁰ Govorničko obrazovanje ostavilo je veliki trag u pjesnikovom stvaralaštvu, a primjeri za to uočavaju se u obilnoj upotrebi retoričkih elemenata. Iako je otac to od njega očekivao, Ovidije nije bio sklon ni retorici ni politici u odnosu na njegovog brata kojeg je privlačio javni život i ono što takav život nosi sa sobom. Ovidije je, kako i sam navodi u autobiografiji koju je uvrstio u zbirku elegija *Tristia*, bio sklon poeziji i sve što je pisao, makar se i trudio da bude proza, postajalo je stih: *Et quod temptabam scribere, versus erat*.⁹¹ Nakon Rima, boravio je u Atini sa ciljem da proširi svoje obrazovanje. Pored Atine, posjetio je i velike gradove u Maloj Aziji i Egiptu, boravio na Siciliji te tako upoznao mnoge gradove koji će poslužiti za mnogobrojne priče i mitove u njegovom pjesništvu. Po povratku sa putovanja izgubio je brata te se, da bi bilo ocu po volji, posvetio službama u javnom životu. To su bile niže činovničke službe nakon koji se nije trudio da uđe u Senat te ostaje u viteškom staležu.⁹²

Inače, Ovidije je bio posljednji od velikih pjesnika Augustovog vremena. Pripadao je književnom krugu Marka Valerija Mesale Korvina koji ga je ohrabrivao na objavljivanje prvih pjesama. Budući da se kretao u otmjenom društvu, počevši od Horacija, Propercija, Pontika pa do Basa i Emilija Makra, vrlo brzo je postao poznat po zbirkama ljubavnih elegija pod

---

⁹⁰SUASORIAE – govori uvjeravanja koji su se obično pridijevali nekom licu iz mita ili stare historije (npr. Prijam preklinje Ahileja da mu preda mrtvo tijelo sina Hektora).

⁹¹PUBLII OVIDI NASONIS TRISTIUM LIBER QUARTUS (IV, 10:26) Dostupno na: <https://www.thelatinlibrary.com/ovid/ovid.tristia4.shtml> (Pristupljeno: 17.05.2021.)

⁹²GORTAN, Veljko, *Ovidije. Ljubavi. Umijeće ljubavi. Lijek od ljubavi*. Znanje, Zagreb, 1973., 207-210.

nazivom *Amores* (Ljubavi) i *Epistulae* (Poslanice) čiji je drugi naziv *Heroides* (Poslanice junakinja). Nakon što je objavio i ljubavni didaktički spjev *Ars amatoria* (Ljubavno umijeće) odmakao se od ljubavne tematike te je napisao mitološki ep *Metamorphoses* (Pretvorbe) i *Faste* (Kalendar), komentar rimskog kalendara koji je po duhu bio blizak Augustovoj restauraciji, jer je sadržavao obaveštenja o starim rimskim praznicima i kultovima.⁹³

No, 8.g.n.e. August je donio odluku o njegovom izgnanstvu kojom je Ovidije smjesta morao napustiti Rim i otići u mali grad Tome na Crnom moru. Iako se ne zna pouzdano koji su razlozi pjesnikovog izgnanstva, on sam navodi uzroke za koje smatra da su naljutili Augusta te je donio takvu odluku. Ovidije navodi *Carmen et error* (pjesma i pogreška) kao glavne uzroke. *Carmen* bi podrazumijevala njegovo *Ljubavno umijeće* (*Ars amatoria*) koje svojim lascivnim poukama nije bilo u skladu sa Augustovim programom obnove, a *error* nije dovoljno razjašnjen, osim što sam pjesnik navodi podatak da se ne radi o zločinu. Kako navode Budimir i Flašar, čini se, da je druga greška pesnika Ovidija, društvenog čoveka i ćaskala, bila veća, jer mu je nije oprostio ni Augustov nasljednik Tiberije. Baš stoga nam i sam Ovidije tek uvijeno govori o toj grešci čiju pravu prirodu ne možemo pouzdano da odredimo. Nagađamo da je Ovidije neoprezno ispričao nešto što se ticalo same carske porodice, možda nasleđa prestola.⁹⁴

U progonstvu je napisao *Tristia* (Tugovanke) i *Epistulae ex ponto* (Poslanice iz Ponta), djela putem kojih moli Augustovo pomilovanje i odobrenje premještaja. August se, kako je poznato, nije smilovao Ovidiju koji, nakon 10 godina, umire kao izgnanik daleko od Rima.

6.2. Ovidijeva lirika

6.2.1. Korpus Ovidijevih pjesama

Kako navodi Vratović, za života najčitaniji pisac u Rimu i cijelom carstvu⁹⁵ bio je Ovidije. Kao vrlo mlad pjesnik, uvjeren u svoje sposobnosti, počeo je pisati mitološki ep *Gigantomachia* (Borba s Gigantima) u kojem je imao namjeru dati prikaz neuspjele pobune Gejinih sinova protiv olimpijskih bogova. Budući da je to bio izuzetno veliki zadatak za

⁹³Milan BUDIMIR, Miron FLAŠAR, *Pregled rimske književnosti – De auctoribus romanis*. 407.

⁹⁴Idem, 407.

⁹⁵Vladimir, VRATOVIĆ, *Rimska književnost*. Grafok, Zagreb, 2007., 261.

jednog mladog pjesnika, napustio je pisanje epa te se posvetio ljubavnim elegijama.⁹⁶ Svoje stvaralaštvo je počeo zbirkom elegija pod nazivom *Amores (Ljubavi)* koja je ujedno i njegovo najstarije sačuvano djelo. Zbirka *Ljubavi* posvećena je fiktivnoj ženi Korini i obuhvata 49 elegija, u tri knjige pisane 16 – 19. g. pr. n. e. Inače, ova zbirka predstavlja drugo, skraćeno izdanje zbirke od pet knjiga iz razloga što je Ovidije sam izbacio dijelove koje je smatrao manje vrijednim. Ovidije je bio sklon da primijeti greške u svojim djelima te da ih sam otkloni, a na tu činjenicu i sam ukazuje u autobiografskom djelu *Tristia*:

*Multa quidem scripsi, sed quae vitiosa putavi,
emendaturis ignibus ipse dedi.*⁹⁷

Neophodno je istaći i podatak da je Ovidije, u razdoblju između prvog i drugog izdanja ove zbirke, napisao tragediju kojoj je dao naziv *Medea (Medeja)* sa ciljem da služi za čitanje a ne za prikazivanje na sceni. Od spomenute tragedije ostala su sačuvana samo dva stiha.

Sljedeća zbirka ljubavnih elegija nosi naziv *Epistulae (Poslanice)* a često se javlja pod nazivom *Heroides (Heroide)* ili *Epistulae heroidum (Poslanice junakinja)*. Obuhvata 21 elegiju, od kojih 14 predstavljaju poslanice zaljubljenih žena iz mita, 15. elegija posvećena je pjesnikinji Sapphi koja posvećuje poslanicu ljubavniku Faonu. Posljednjih 6 elegija sastoje se od tri para poslanica, tj. pisama koje je slao muškarac i dobivao odgovore od žene. Kako navodi Gortan, *neki su odriicali Ovidiju posljednjih 7 poslanica, jer se uvijek ne citiraju s ostalima, ali danas sve više prevladava mišljenje da je čitavu zbirku od 21 elegije ipak spjevao sam Ovidije.*⁹⁸

No, najviši domet Ovidijeva stvaralaštva⁹⁹ predstavlja didaktički ljubavni spjev *Ars amatoria (Ljubavno umijeće)*. Pisan je u elegijskom distihu i sastoji se od tri knjige od kojih prve dvije predstavljaju upute muškarcima, a treća ženama. U isto vrijeme kad je pisao *Ljubavno umijeće* Ovidije je sastavio još jedno didaktičko djelo pod nazivom *De medicamine faciei feminae (O uljepšavanju ženskog lica)*.

---

⁹⁶GORTAN, Veljko, *Ovidije. Ljubavi. Umijeće ljubavi. Lijek od ljubavi*. 211.

⁹⁷PUBLII OVIDII NASONIS TRISTIIUM LIBER QUARTUS (IV 10, 60 – 62). Dostupno na: <https://www.thelatinlibrary.com/ovid/ovid.tristia4.shtml> (Pristupljeno: 18.05.2021.)

⁹⁸Veljko, GORTAN, *Ovidije. Ljubavi. Umijeće ljubavi. Lijek od ljubavi*. 214.

⁹⁹Vladimir, VRATOVIĆ, *Rimska književnost*. 262.

Sljedeće djelo naslovljeno je *Remedia amoris* (*Lijek od ljubavi*) i naizgled predstavlja sadržaj suprotan onom koji je istaknut u *Ljubavnom umijeću*. Obuhvata 814 stihova i šalje djelomično šaljivu i djelomično ozbiljnu pouku kako se osloboditi ljubavnih strasti.

Iz navedenog se može zaključiti da je u prvom dijelu svog pjesničkog stvaralaštva Ovidije naglašavao ljubavne teme, no, u drugom dijelu se posvećuje ozbiljnijim temama. Naime, kao rezultat velikog rada, Ovidije je iza sebe ostavio opsežan mitološki ep *Metamorphoses* (*Pretvorbe*) u 15 knjiga (11.995 heksametara). Istovremeno sa *Pretvorbama*, pjesnik je radio i na drugom djelu pod nazivom *Fasti* (*Praznični kalendar*). To djelo je bilo zamišljeno kao prikaz legendi i historijskih događaja koji su doveli do vjerskih i nacionalnih svetkovina, prema svakom pojedinom mjesecu. Međutim, kako je, prema Augustovoj odluci, bio primoran napustiti Rim uspio je završiti samo prvih šest mjeseci.

Trećem periodu Ovidijevog stvaralaštva pripada sve ono što je pisao dok je boravio u izgnanstvu. To su, prije svega, *Tristia* (*Tugovanke*) i *Epistulae ex ponto* (*Poslanice iz Ponta*). *Tristia* obuhvata 15 elegija smještenih u 4 knjige, među kojima se nalazi i pjesnikova biografija. Inače, obje zbirke su iste, osim što u drugoj svaka poslanica nosi ime onoga kome se šalje u Rimu. Međutim, sadržaj i jedne i druge upućuje na jadikovanje zbog zle sudbine koja ga je snašla i na molbe za pomilovanje.

Osim navedenih djela, Ovidiju se pripisuje i pogrдна pjesma *Ibis* pisana elegijskim distihom u 644 stiha, upućena bivšem prijatelju u Rimu. Pored toga, sačuvano je i 135 heksametara didaktičkog epa *Halieutica* (*O ribolovu*), 5 heksametara prijevoda astronomskog spjeva *Phaenomena* (*Nebeske pojave*), a pripisuje mu se elegija od 182 stiha pod nazivom *Nux* (*Orah*).

Neophodno je istaći da je Ovidije napisao i epitaf za svoj grob u Rimu, ali kako se može zaključiti iz prethodno navedenog to je bilo uzalud budući da je do kraja života bio u izgnanstvu gdje je doživio i smrt. Na epitafu ističe da je bio pjesnik nježnih ljubavi, međutim, stradao je upravo zbog svog pjesničkog talenta:

Hic ego qui iaceo, tenerorum lusor amorum,

*Ingenio perii naso poeta meo.*¹⁰⁰

Amores (Ljubavi)

Kako je već spomenuto, Ovidijevo prvo objavljeno i najstarije sačuvano djelo nosi naziv *Amores* ili *Ljubavi*. Djelo se sastoji od 3 knjige u kojima je smješteno 49 elegija. Budući da su Ovidijevi prethodnici imali ljubavi koje su bile pokretači njihove poezije, nije teško pretpostaviti da je i ovaj pjesnik pisao ženskom liku. Naime, kao što je Katul pisao o Lezbiji, Gal o Likoridi, Tibul o Deliji i Nemezi, Propercije o Cintiji tako se u ovoj zbirci elegija javlja pjesnikova ljubav pod pseudonimom Korina:

*Moverat ingenium totam cantata per urbem
Nomine non vero dicta Corinna mihi.*¹⁰¹

Međutim, Ovidijeva ljubavna lirika se u mnogo čemu razlikuje od lirike njegovih prethodnika. U njihovim pjesmama osjeća se iskrenost kada govore o svojim ljubavnim emocijama, dok kod Ovidija sve podsjeća na parodiju proživljene ljubavi, izraženu kroz retoričku izvještačenost.¹⁰² Kako navode Budimir i Flašar, *to je ljubavna pjesma mnogo manje subjektivna nego što bi to moderni čitalac očekivao, a iza imena Korine ne krije se, kao iza Lezbije Katulove, Delije Tibulove ili Cintije Propercijeve, jedna žena i jedna ljubav, već mnoge žene, a ponekad, reklo bi se, stoji iza toga imena samo književnost, a ne i doživljaj.*¹⁰³ Upravo zato, mnogi su mišljenja da ime Korina, osim što je pseudonim, predstavlja potpuno izmišljeno lice koje je pjesniku poslužilo *da prikaže ljubavni život sa dosta retorske vještine i u prijatnim stihovima, da ga prikaže obrađujući već poznate teme antičke ljubavne pesme, od one što se peva pred vratima dragane do tužbalice za draganinim papagajem.*¹⁰⁴

Pored toga, Ovidije u ovim elegijama opisuje mondeni život u Rimu tog vremena, a koji je on poznavao i iz svog iskustva proisteklog iz lova *čas na ovu, čas na onu divljač.*¹⁰⁵ Mada, potrebno je istaći da se u njegovim pjesmama ponekad može uočiti i stihovi o čistoj i poštenoj ljubavi:

---

¹⁰⁰P. OVIDI NASONIS TRISTIUM LIBER TERTIUS (III 3, 73-74). Dostupno na: <https://www.thelatinlibrary.com/ovid/ovid.tristia3.shtml> (Pristupljeno: 17.05.2021.)

¹⁰¹P. OVIDI NASONIS TRISTIUM LIBER QUARTUS (IV 10, 60-61). Dostupno na: <https://www.thelatinlibrary.com/ovid/ovid.tristia4.shtml> (Pristupljeno: 18.05.2021.)

¹⁰²GORTAN, *Veljko, Ovidije. Ljubavi. Umijeće ljubavi. Lijek od ljubavi.* 212.

¹⁰³Milan BUDIMIR, Miron FLAŠAR, *Pregled rimske književnosti – De auctoribus romanis.* 408.

¹⁰⁴Idem, 408.

¹⁰⁵Idem, 408.

Non mihi mille placent, non sum desultor amoris:

*tu mihi, siqua fides, cura perennis eris.*¹⁰⁶

*Ne volim hiljadu njih; ja sam
stalan i, ako postoji*

*Vjernost, zauvijek ćeš ti ostati
ljubav mi sva.*

Iz navedenog može se zaključiti da već u prvoj zbirci elegija Ovidije pokazuje izuzetan pjesnički talenat karakterističan po obilju mašte i pjesničkog izraza.

Epistulae (Poslanice)

Epistulae ili *Poslanice* predstavljaju drugu zbirku elegija koja se vrlo često naziva *Heroides (Slavne ljubavnice)* ili *Epistulae heroidum (Poslanice junakinja)*. Ovidije je, kao vrlo mlad pjesnik, radio na više djela odjednom, a među njima je i ova zbirka. Kako je već spomenuto u uvodnom dijelu poglavlja, *Poslanice* se sastoje od 21 elegije i nisu sve upućene istoj osobi. Prvih 14 sadržavaju poslanice koje pišu slavne žene svojim ljubavnicima i muževima, 15. elegija posvećena je pjesnikinji Sapfi koja poslanicu šalje ljubavniku Faonu a posljednjih 6 sadržavaju tri para poslanica koje su slali Paris Heleni, Leandar Heroji i Akontije Kidipi. Zna se da je Ovidijev prijatelj sastavio odgovore muškaraca na 6 pisama, međutim ta pisma su izgubljena. Budući da je Ovidije primijetio da ih je publika jako dobro prihvatila, on je sastavio drugo izdanje i naslovio ga *Pisma* u koja je unio odgovore gore spomenutih junaka. Iako se smatralo da posljednjih 7 poslanica ne pripadaju Ovidiju, danas je zastupljeno mišljenje da je ipak on njihov autor.

Ovidije ima epitet pjesnika koji je prvi razradio ljubavne historije legendarnih žena u obliku pjesničkih pisama sa mnogo retorike, a to se može zahvaliti i prilici da pohađa retorsku školu gdje su upravo mitološke teme bile omiljene te je Ovidije imao primjere za stvaranje svojih priča. Međutim, razlika je u tome što su deklamacije koje je slušao u retorskoj školi često imale za cilj da prikažu sliku karaktera te da ožive psihologiju herojskog doba. Suprotno tome, mitologija koju koristi Ovidije u svom djelu podređena je savremenoj realnosti.

Ovidijeva Fajdra i Helena osećaju i misle, pišu i govore sasvim kao žene koje Ovidije poznaje u svome Rimu slobodnih salona i živih ulica. To je svakako glavni razlog zašto su Ovidijeva „pisma” našla tako brzo i publiku i podražavaoce u Augustovu Rimu. Takva

---

¹⁰⁶PUBLII OVIDI NASONIS LIBER PRIMVS AMORES (I, 3, 15-16). Dostupno na: <https://www.thelatinlibrary.com/ovid/ovid.amor1.shtml> (Pristupljeno: 18.05.2021.)

„modernizacija” mita u Ovidija ne isključuje vernost mitološkom predanju. Ova pisma puna finih psiholoških detalja, bogata raspoloženjima, sračunato su dramatična. Uvek govori, odnosno „piše” žena u jednom naročito odabranom, teškom trenutku i tako se sve što kazuje pretvara u neku vrstu snažnog monologa u kome se ogledaju mnoge promene raspoloženja, ali kroz taj monolog saznajemo i celu legendu o njenoj ljubavi. Ovidije je sasvim napustio subjektivnu ljubavnu elegiju. Pesnik i inače sam ističe da ne peva svoje doživljaje. Stvara komplikovane majstorije u kojima se prepliću misli galantnog Rima Augustova vremena sa mitološkom povešću i retorskom deklamacijom.¹⁰⁷

Ars amatoria (Ljubavno umijeće)

Ars amatoria ili *Ljubavno umijeće* predstavlja glavno Ovidijevo djelo iz dijela ljubavne poezije. Radi se o didaktičkom spjevu u elegijskom distihu raspoređenom u tri knjige, od kojih prve dvije predstavljaju upute za muškarce, a treća za žene. U samom uvodu Ovidije daje informaciju da u djelu daje pouke iz vlastitog iskustva te ističe da vještina treba da vodi ljubavlju: *arte regendus Amor*.¹⁰⁸ Kako ističu Budimir i Flašar, u ovom spjevu Ovidije *prosipa obilno svoja znanja o tome kako se zadobija i kako se održava ljubav*.¹⁰⁹

Prva knjiga se sastoji iz dva dijela. U prvom dijelu pjesnik daje uputstva na kojim mjestima se lako mogu sklapati poznanstva, a u drugom dijelu kako se osvajaju žene. Kao poželjna mjesta za upoznavanje navodi javne trijemove, Izidin hram, amfiteatar, ali i već spomenuto mondensko kupalište Baje kod Napulja. Unutar savjeta kako osvojiti ženu, pjesnik navodi samopouzdanje, elokvenciju, nježna ljubavna pisma, ali ne izostavlja i eleganciju i izbjegavanje hvalisanja. Druga knjiga sadrži savjete o tome kako će muškarac zadržati voljenu ženu, pa između ostalog, navodi da treba biti zabavan, popustljiv te se potruditi da voljena stekne utisak da je vlast u njenim rukama. Treća knjiga obuhvata pouke namijenjene ženama. Pjesnik ističe da žena treba paziti na svoj vanjski izgled te vrlo pažljivo sakrivati nedostatke, pri tome dajući veliki značaj elegantnom hodu i uglađenom ponašanju.¹¹⁰

¹⁰⁷Milan BUDIMIR, Miron FLAŠAR, *Pregled rimske književnosti – De auctoribus romanis*. 411.

¹⁰⁸PUBLII OVIDI NASONIS LIBER PRIMVS ARTIS AMATORIAE (I 4; 4). Dostupno na: <https://www.thelatinlibrary.com/ovid/ovid.artis1.shtml> (Pristupljeno: 18.05.2021.)

¹⁰⁹Milan BUDIMIR, Miron FLAŠAR, *Pregled rimske književnosti – De auctoribus romanis*. 413.

¹¹⁰GORTAN, Veljko, *Ovidije. Ljubavi. Umijeće ljubavi. Lijek od ljubavi*. 214-215.

Ljubavno umijeće, Ovidijevo remek-djelo, budući da je u apsolutnoj suprotnosti planovima Augustove obnove starorimskih običaja, naišlo je na osude kritičara. Shodno tome, Ovidije je sastavio pjesmu *Remedia amoris (Lijekovi od ljubavi)* kao odgovor na kritike. Sastoji se od 814 stihova koji su, također, prožeti lascivnim sadržajem. On navodi da ljubavna pjesma mora biti erotična, naročito ukoliko se tiče ljubavne problematike te se i ovom pjesmom udaljava od Augustovog programa obnove. Iako se udaljio od prave subjektivne ljubavne elegije, Ovidije je napisao djelo za koje nije imao primjere u grčkoj književnosti. Kako se može vidjeti i iz potonjih Ovidijevih djela, spjevovi nastali u prvom razdoblju njegovog stvaralaštva i pjesnička vještina koja ih karakteriše predstavljaju model po kojem će on pisati i svoja ostala djela.

Fasti (Praznični kalendar)

Fasti ili *Praznični kalendar* pisan je u isto vrijeme kad i poznate Ovidijeve *Pretvorbe (Metamorphoses)*. Pisan je u elegijskom distihu, po uzoru na Kalimahove *Uzroke* i sastoji se od 6 knjiga, iako je prvobitno pjesnik imao namjeru napisati 12 knjiga za 12 mjeseci u godini. Razlog zbog kojeg *Fasti* imaju samo 6 knjiga jeste izgnanstvo na koje je pjesnik bio primoran 8.g.n.e. Kao što je već spomenuto u uvodnom dijelu poglavlja, Ovidije je djelo zamislio kao prikaz legendi i historijskih događaja koji su doveli do vjerskih i nacionalnih svetkovina kombinujući astronomiju sa legendom i historijom. Samim tim, *Fasti* predstavljaju jedino Ovidijevo djelo koje je odgovaralo Augustovom programu obnove. Iako je rad na djelu morao biti prekinut, Ovidije je u izgnanstvu ipak doradio prvih šest knjiga koje nisu bile objavljene. U trenutku Augustove smrti, vlast u Rimu pripala je Tiberiju što je za pjesnika predstavljalo priliku za povratak u rodni kraj. Ovidije je polagao nade da će mu pomoći Tiberijev sinovac Germanik te je iz tog razloga preradio prvu knjigu *Prazničnog kalendara* i posvetu koja je bila namijenjena Augustu, zamijenio posvetom Germaniku. U dorađivanju ostalih pet knjiga nije uspio jer ga je spriječila smrt.

U želji da, uz pomoć ovog didaktičko-historijskog djela, postane augustovski i nacionalni pjesnik, rodoljub, Ovidije nije uspio u potpunosti jer, kako navodi Gortan, *za to mu*

nedostaje *Gravitas* (ozbiljan ton), kakav nalazimo kod pravog nacionalnog pjesnika rimskog – Vergilija.¹¹¹

Djela pisana u izgnanstvu: *Tristia i Epistulae ex Ponto*

Dvije zbirke elegija *Tristia* (*Tugovanke*) i *Epistulae ex Ponto* (*Poslanice iz Ponto*) nastale su u periodu pjesnikovog boravka u Tomima gdje je došao prema Augustovoj naredbi o njegovom izgnanstvu. Inače, ne znaju se pouzdani razlozi takve careve odluke, no, pretpostavlja se da je Ovidije vidio, čuo ili rekao nešto što nije smio, a ticalo se carske porodice.¹¹²

Tristia (*Tugovanke*) obuhvata 50 elegija smještenih u 5 knjiga. Ova zbirka, kao i *Poslanice iz Ponto*, odnose se na pjesnikovo jadikovanje zbog svoje sudbine, ali i molbe upućene raznim ličnostima u kojima moli, najprije Augusta i Tiberija, za pomilovanje. Pored autobiografije koju je smjestio u *Tugovanke*, ističe se i elegija koja na poseban način oslikava pjesnikovu posljednju noć u Rimu: *cum subit illius tristissima noctis imago*¹¹³ (*kad pomislim na pretužnu sliku one noći*).

Poslanice iz Ponto, u 4 knjige, nose istu tematiku i tužni ton koji se može uočiti u prvoj zbirci elegija napisanih u izgnanstvu. Razlikuju se jedino po tome što svaka elegija (izuzev prve), nosi ime onog kome je upućena s ciljem traženja pomoći. Može se primijetiti da se pjesnik i u ovoj zbirci iznimno ponižava pretjerano hvalisajući Augusta i uvjeravajući ga u svoju nedužnost. Usprkos piščevim molbama, ostao je u Tomima, na obali Crnog mora sve do svoje smrti.

Ipak se mora istaći na osnovu djela pisanih u teškim i po život opasnim uslovima u kojima se našao Ovidije, pjesnika nisu napustile *bogata fantazija i sposobnost ugodnog pripovijedanja. Upravo je nenadmašiv u variranju iste misli ili slike, odnosno neiscrpno nov u oblikovanju istog sadržaja.*¹¹⁴

¹¹¹Veljko, GORTAN, *Ovidije. Ljubavi. Umijeće ljubavi. Lijek od ljubavi*. 219.

¹¹²Milan BUDIMIR, Miron FLAŠAR, *Pregled rimske književnosti – De auctoribus romanis*. 408.

¹¹³PUBLII OVIDI NASONIS TRISTIUM LIBER PRIMUS (I 3; 1). Dostupno na: <https://www.thelatinlibrary.com/ovid/ovid.tristia1.shtml> (Pristupljeno: 18.05.2021.)

¹¹⁴Veljko, GORTAN, *Ovidije. Ljubavi. Umijeće ljubavi. Lijek od ljubavi*. 220.

ZAKLJUČAK

U okviru antičke književnosti, ljubavna elegija predstavlja originalnu rimsku tvorevinu. U grčkoj elegiji nije imala pravih uzora, ali preuzima ime, oblik i mnoge teme. Dakle, iako predstavlja novinu, elegija nastaje, kao i većina rimske književnosti, uz neprestano ugledanje na različite grčke uzore među kojima su grčka lirika i epigram, ep i epilij, idila i pastoral, nova antička komedija i Euripidova tragedija. U grčkoj poeziji već su dati nagovještaji strasti, prevrtljivosti voljene, strepnje i stalnih razočarenja kao i mnoštvo drugih tema koje će rimski elegičari obrađivati. Osnovna razlika između ove dvije elegije jeste da njenim prelaskom u Rim, ona postaje subjektivna ljubavna elegija gdje do izražaja dolaze pjesnikovi lični doživljaji i iskrena osjećanja.

Cilj ovog rada bio je dati jasan hronološki prikaz razvoja rimske elegije, počevši od njenih korijena u grčkoj književnosti pa sve do njenog prelaska u Rim. Pri tom prikazu glavni dio čine rimski elegičari koji su, također, hronološki predstavljeni kroz biografske podatke i književni opus. Prvi elegičar koji je pjevao o svojim ljubavnim patnjama bio je Gaj Valerije Katul. Katul je stvarao u Cezarovo doba i pripadao je krugu neoterika. Ovaj predstavnik helenističke moderne 1.st. pr. n. e. bio je prethodnik tvoraca rimske subjektivne ljubavne elegije. No, pravi tvorac ove književne vrste bio Gaj Kornelije Gal koji je stvarao u periodu Augustove vladavine. Iako je njegovo djelo izgubljeno, ostala su nam sačuvana djela dvojice elegičara, koji su pored Kornelija Gala, otvorili elegiji nove puteve stavljajući u njeno središte subjektivne doživljaje, skrivena duševna stanja i psihi pjesnika koji najčešće ima ulogu ljubavnika. To su Albije Tibul i Sekst Propercije i svi oni zajedno stvaraju elegiju kao dio intimne i emocionalne lirike. Kod Publija Ovidija Nazona, nalazi se nešto drugačije. Naime, na osnovu sačuvanih podataka može se zaključiti da su u grčkim djelima samo povodi bili subjektivni dok su elegije bile objektivne i govorile su o mitskim i legendarnim ljubavnicima, baš kao što je, u rimskoj elegiji po uzoru na Kalimaha, učinio Ovidije. Kao što se može vidjeti u prikazu književnog opusa rimskih elegičara, mitske teme se upotrebljavaju vrlo često. Međutim, razlika između grčke i rimske lirike u tom kontekstu jeste da u grčkim djelima dominira mit, a subjektivni doživljaj ostaje nedorečen. S druge strane, u rimskim elegijama mit je samo element poetskog izraza, dok subjektivni doživljaji pjesnika čine osnovu pjesme.

Rimska ljubavna elegija svoj najveći procvat postigla je na prijelazu između republike i carstva. Naime, prešavši u period carstva, od rimske književnosti se zahtijevalo da bude u skladu sa programom Augustove obnove starorimskog morala i svetkovina. No, to bi uspijevalo, kako se vidi iz opusa rimskih elegičara, samo putem naredbe, nagovora ili u cilju dodvoravanja caru da bi se postiglo određeno pomilovanje, kao što to čini Ovidije. Usprkos tome što se u Rimu elegija zadržala kraći vremenski period, rado se čitala i ostavila je dubok trag. Njeni ostaci urezani u vremenu nesumnjivo, između ostalog, pokazuju kako su nasljednici rimske književnosti, unoseći subjektivnost u redove svojih misli, stvorili odraz Rima u svijetu tada, ali i danas. Bez obzira na to što su djela mnogih rimskih književnika uništena, njihova imena su prepoznatljiva ne samo na teritoriju na kojem su nastala, već u cijelom svijetu. Stoga nesumnjivo možemo reći da je, iako inspirisana grčkom elegijom, rimska elegija ostavila dubok pečat na rimsku historiju i književnost, a svijetu ponudila nezaboravan preokret motiva u književnom stvaralaštvu.

BIBLIOGRAFIJA

Izvori:

1. ALBIUS TIBULUS, (I-III). Dostupno na:
<https://www.thelatinlibrary.com/tib.html>
2. GAIUS VALERIUS CATULLUS, (1-116). Dostupno na:
<https://www.thelatinlibrary.com/catullus.shtml>
3. PUBLIUS OVIDIUS NASO, *Amores* (I-III), *Heroides* (I-XXI), *Ars amatoria* (I-IV), *Tristia* (I-V), *Epistuale ex Ponto* (I-IV), *Fasti* (I-VI). Dostupno na:
<https://www.thelatinlibrary.com/ovid.html>
4. PUBLIUS VERGILIUS MARO, *Ecolage* (I-X). Dostupno na:
<https://www.thelatinlibrary.com/verg.html>
5. SEXTUS PROPERTIUS, (I-IV), Dostupno na:
<https://www.thelatinlibrary.com/prop.html>

Literatura:

1. BUDIMIR, Milan – FLAŠAR, Miron, *Pregled rimske književnosti – De auctoribus romanis*. Beograd, 1986.
2. CONTE, Gian Biagio, *Letteratura Latina. Manuale storico dalle origini alla fine dell'impero romano*. Con la collaborazione di Barchesi, Narducci, Polara, Ranucci, Rosati, Firenze, 1987.
3. DIVKOVIĆ, Mirko, *Latinsko – hrvatski rječnik*. Zagreb, 1900.
4. DRAŠKOVIĆ, Jevrosima, *Rimska lirika*. Izdavačko preduzeće Rad, Beograd, 1976
5. GORTAN, Veljko – GORSKI, Oton – PAUŠ, Pavao, *Latinska gramatika*. Zagreb, 1998.
6. GORTAN, Veljko, *Ovidije. Ljubavi. Umijeće ljubavi. Lijek od ljubavi*. Znanje, Zagreb, 1973.
7. MAIXNER, Franjo, *Historija rimske književnosti*. Zagreb: Nakladom mučnjaka i senftelebena, 1884.
8. MILIĆEVIĆ, Nikola, *Latinska poezija*. Zora, Zagreb, 1964.

9. SABADOŠ, Dionizije - ZMAJLOVIĆ, Zvonimir, *Anthologia latina: (poezija): za više razrede klasične gimnazije*. Knj. 2, Komentar. Školska knjiga, Zagreb, 1975.
10. ŠKILJAN, Dubravko, *Carmina CATULLI. KATUL pjesme*. Latina et Graeca, Zagreb, 1996.
11. ŠOP, Nikola, *Iz lirike starog Rima: Katul, Propercije, Tibul*. Državno izdavačko poduzeće Hrvatske, Zagreb, 1950.
12. TRONSKI, I. M., *Povijest antičke književnosti*. Matica Hrvatska, Zagreb, 1951
13. VON ALBRECHT, Michael, *A History of Roman Literature. From Livius Andronicus to Boethius*. Revised by Gareth Schmeling and by the author, E. J. Brill, Leiden, New York, Köln, 1997.
14. VON ALBRECHT, Michael, *A History of Roman Literature. From Livius Andronicus to Boethius*, E.J. Brill, Leiden, 1997.
15. VRATOVIĆ, Vladimir, *Rimska književnost*. Grafok, Zagreb, 2007.

Članci:

1. CRNKOVIĆ, Koraljka. "Aleksandrijska biblioteka - izvor znanja o Jadranu." *Latina et Graeca*, vol. 2, br. 23, 2013, str. 105-116. Dostupno na: https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=329837
2. GREČL, Domagoj. "Prijevod: Propercije, Elegija I, 11." *Latina et Graeca*, vol. 2, br. 31, 2017, str. 71-74. <https://hrcak.srce.hr/226547>.
3. GREČL, Domagoj. "Sekst Propercije - "Poeta doctus"." *Latina et Graeca*, vol. 1, br. 16, 1980, str. 51-66. <https://hrcak.srce.hr/223480>.
4. PARAT, Josip. "Opisi umjetničkih predmeta u rimskoj epici." *Latina et Graeca*, vol. 2, br. 35, 2019, str. 5-40. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/226797>

Internet izvori:

1. Proleksis enciklopedija. Dostupno na: <https://proleksis.lzmk.hr/19367/>
2. Hrvatska enciklopedija. Dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/>

SADRŽAJ

SAŽETAK	1
UVOD	2
1. ELEGIJA KAO KNJIŽEVNA VRSTA U RIMSKOJ KNJIŽEVNOSTI.....	4
2. GAIUS VALERIUS CATULLUS	7
2.1. Katulova lirika	8
2.1.1. Korpus Katulovih pjesama.....	8
3. GAIUS CORNELIUS GALLUS	15
3.1. Biografija.....	15
3.2. Galova lirika.....	15
4. ALBIUS TIBULLUS	18
4.1. Biografija.....	18
4.2. Tibulova lirika.....	19
4.2.1. Korpus Tibulovih pjesama	19
5. SEXTUS PROPERTIUS.....	23
5.1. Biografija.....	23
5.2. Propercijeva lirika	24
5.2.1. Korpus Propercijevih pjesama.....	24
5.3. Poeta doctus.....	28
6. PUBLIUS OVIDIUS NASO	31
6.1. Biografija.....	31
6.2. Ovidijeva lirika.....	32
6.2.1. Korpus Ovidijevih pjesama.....	32
ZAKLJUČAK	40
BIBLIOGRAFIJA	42